

GLOBAL ARBETSMARKNAD, LÖNEBILDNING, TJÄNSTER OCH INFRASTRUKTUR

– Viktiga förutsättningar för industrins konkurrenskraft

EN RAPPORT AV [INDUSTRINS EKONOMISKA RÅD](#), APRIL 2015

INDUSTRINS EKONOMISKA RÅD

Ett nytt Industriavtal gäller från den 1 juli 2011 då det ersatte det tidigare Industriavtalet från 1997, som varit en hörnsten i lönebildningen i Sverige sedan dess. Det nya Industriavtalet har undertecknats av Industrirådet, som består av ledande företrädare för svenska arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer inom industrisektorn. Industrirådets uppgift är bl.a. att följa och främja tillämpningen av Industriavtalet. Genom sitt Industriutskott utser Industrirådet de Opartiska ordförande (OpO) som bistår parterna samt Industrins Ekonomiska Råd.

Industrins Ekonomiska Råd är en rådgivande grupp bestående av fyra ekonomer som inte är anställda i arbetstagar- eller arbetsgivarorganisation. Industrins Ekonomiska Råd ska lämna utlåtanden och rekommendationer i ekonomiska frågor på uppdrag av Industrirådet, de opartiska ordförandena eller Industrins utvecklingsråd samt Industrins förhandlingsråd. Uppdrag från de två sistnämnda institutionerna ska fastställas av Industriutskottet. Industrins Ekonomiska Råd svarar självständigt för sina utlåtanden och rekommendationer, men ska under arbetet samråda med och inhämta synpunkter från parterna, främst från organisationernas chefsekonomer eller motsvarande befattningshavare.

Rapporter från Industrins Ekonomiska Råd finns tillgängliga på Industriavtalets hemsida www.industriradet.se.

Industrins Ekonomiska Råd består för närvarande av

Cecilia Hermansson, senior ekonom, Swedbank och forskare, KTH, 070-266 15 88

Juhana Vartiainen, överdirektör, Statens ekonomiska forskningscentral, Finland, + 35 8 40 304 5502

Mauro Gozzo, chefekonom, Business Sweden, 070-883 85 28

www.industriradet.se

INNEHÅLL

Förord	5
1. Sammanfattande slutsatser	7
2. Tjänsternas betydelse för industrins konkurrenskraft	11
2.1 Produktion och sysselsättning i industri och tjänstesektorer.....	11
2.2 Integrationen av industri och tjänster.....	14
2.3 Industrins egen produktion av tjänster.....	18
2.4 Affärstjänsterna – centrala för industrins konkurrenskraft.....	21
2.5 Utvecklingen efter 2011	24
2.6 Slutsatser	25
3. Migration, lönebildning och kompetensförsörjning	27
3.1 Internationalisering av produktion och företagens utveckling.....	28
3.2 Arbetskraften och internationell migration	29
3.3 Lönebildning.....	31
3.4 Slutsatser	32
4. Globalisering, regionalisering och lokalisering – ett investerings- och konkurrensperspektiv	33
4.1 Investeringar – en nulägesbild.....	33
4.2 Faktorer som påverkar företagens lokaliseringsbeslut	36
4.3 Behovet av starka regioner i en globaliserad värld	38
4.4 Slutsatser	41
5. Infrastruktur och industrins konkurrenskraft	43
5.1 Infrastrukturens betydelse för tillväxt och industrins konkurrenskraft	43
5.2 Industrins syn på svensk infrastruktur	44
5.3 Två åtgärdsförslag.....	49
5.4 Slutsatser	51
Referenser	53

FÖRORD

Industrins Ekonomiska Råd (IER) har fått i uppdrag att beskriva och analysera strukturella förhållanden av särskild betydelse för industrins konkurrenskraft och för utvecklingen av de anställdas förutsättningar. Utifrån Industrirådets uppdrag har IER tagit fram en rapport som behandlar nedanstående två delar.

I en del ingår att analysera samspelet mellan industri och tjänstesektor, med särskilt fokus på industrins samspel med de industrinära tjänsterna. Rapporten ska analysera hur detta samspel ser ut och hur det har utvecklats över tiden.

I en andra del ingår att analysera industrins konkurrensförutsättningar och de anställdas förutsättningar i Sverige. Det handlar om strukturella förhållanden som är av stor betydelse för konkurrenskraften och de anställdas förutsättningar. Vi har valt att relatera svenska – nationella, regionala och lokala – förhållanden till globala förhållanden, inte minst vad gäller arbetsmarknad, investeringar och infrastruktur.

Stockholm den 9 april 2015

Industrins Ekonomiska Råd

Cecilia Hermansson

Mauro Gozzo

Juhana Vartiainen

1. SAMMANFATTANDE SLUTSATSER

Internationell statistik visar att om tjänstesektorns bidrag till industrin räknas in står sig svensk industri väl både i en historisk och i en internationell jämförelse. Sysselsättningen har minskat under de senaste åren, men industrins andel av förädlingsvärdet är fortsatt relativt hög, och högre än i många andra länder. För att svensk industri ska kunna fortsätta att uppvisa internationell konkurrenskraft krävs tillgång till den globala arbetsmarknaden, flexibilitet i organisationerna, bättre användning av immigranternas kompetens och den etniska diversiteten. Vår rapport visar även på betydelsen av att förhandlingsordningen kring lönebildningen utgår från industrins konkurrenskraft.

För att industrins konkurrenskraft ska kunna upprätthållas krävs ytterligare investeringar i infrastruktur, och en större förståelse för den regionala tillväxtlogiken. Att åstadkomma färre men starkare regioner skulle underlätta för industrin, liksom för ekonomin i helhet, genom att t.ex. infrastruktursatsningar, kompetensförsörjning, samverkan mellan näringsliv och akademi bättre organiseras. Intervjuer med partorganisationernas chefekonomer visar att behovet av infrastruktursatsningar är stort, inte minst vad gäller bostäder, järnvägar, vägar, samtidigt som IKT- och energiområdena inte får halka efter. I denna rapport föreslår vi två åtgärder som skulle kunna bidra till att infrastruktursatsningarna bättre matchas med behoven.

SAMSPelet MELLAN INDUSTRI OCH TJÄNSTER

- Industrin har knoppat av verksamheter som idag bedrivs av tjänsteföretag. Samtidigt har tjänsters betydelse i industriföretagens affärserbjudande stadigt ökat och industriföretag marknadsför sig ofta som tjänsteföretag.
- En viktig del av tjänstenäringarna får sin avsättning i industrin och räknar man in det så har industrins ställning i ekonomin fortsatt att vara stark. Därmed kan man konstatera att tesen om Sveriges avindustrialisering är en myt. Industrin har minskat sin andel något, men har alltså en något starkare ställning än vad som är fallet för EU-genomsnittet.
- Den statistiska indelningen i industri och tjänster har mist större delen av sin betydelse. På många sätt är den avgörande skillnaden idag i stället mellan internationellt konkurrensutsatta näringar och icke konkurrensutsatta näringar. Sverige har ofta varit snabb med att inkorporera anglisismen. På engelska kallas tjänster för service industries. Att kalla alla näringar för industri skulle medföra en förbättring.
- Affärstjänsterna spelar en strategisk roll för att öka industrins produktivitet. Sverige har legat i framkant när det gäller industrins användning av affärstjänster. Att attrahera utländska direktinvesteringar inom affärstjänster bör vara en viktig angelägenhet.

- Trenden i industriproduktionen de senaste åren (2011-2014) är illavarslande för svensk industri. Det är förmodligen delvis en effekt av eurokrisen. Det är dock angeläget att analysera om det också finns djupare strukturella orsaker.

GLOBAL ARBETSMARKNAD OCH LÖNEBILDNING

- Modern industriell verksamhet förutsätter att företagen är djupt integrerade i internationella värdekedjor. Då gäller det att utnyttja insatsprodukter från andra länder. Det är viktigt att kunna utlokalisera de delar av verksamheten som inte tillräckligt effektivt kan drivas i hemlandet. ”Offshoring” betraktas ofta som ett hot mot jobben i Sverige, men det är just förmågan att effektivisera produktionen som bidrar till framgången av företag som är verksamma i Sverige. Det finns forskning som antyder att en sådan djärv internationalisering av produktionen också bidrar till bättre selsättning och produktivitet i Sverige.
- En framgångsrik industri måste också ha tillgång till en kvalificerad arbetskraft och kontinuerlig kompetensförsörjning. Även där verkar tillgång till den internationella ekonomin bli viktigare än vad man hittills utgått från. Utan arbetskraftsinvandring kommer många europeiska länder att lida av en minskande eller stagnerande arbetskraft. De unga kohorterna är tack vare sin tidiga internetexponering sannolikt mer benägna att fundera på internationella karriärer än hittills. Företag som har en internationell tillväxtstrategi måste därför attrahera och konkurrera om arbetskraft i europeisk (och ibland global) skala. Detta ställer krav på det svenska utbildningssystemet, bostadspolitiken och invandringspolitiken. Svenska universitet och högskolor ska hålla internationell kvalitet och bjuda på attraktiva undervisnings- och forskningsmiljöer. Även bostadspolitiken måste underlätta för migration till Sverige. Av samma anledning tror vi att en framgångsrik näringspolitik måste satsa på geografisk koncentration.
- Det är också viktigt att lönebildningen fungerar på ett sätt som upprätthåller industrins konkurrenskraft. Detta förutsätter att parterna inom industrin även framgent kommer att sätta märket för kollektivt avtalade löneökningar och att kompensationskrav hos andra grupper inte leder till massiva allmänna löneökningar som hotar industrins löneledande roll. I detta avseende verkar Sveriges utgångspunkter åtminstone hyggliga, tack vare Industriavtalet och industrinormen. Om det uppstår flaskhalsar och brist på arbetskraft tillåter svenska kollektivavtal numera också lokala lönejusteringar utan att kollektiva löneyrkanden och lönedrivande spiraler måste uppstå.

INVESTERINGAR, FÖRETAGENS LOKALISERING OCH STARKA REGIONER

- Vi konstaterar att offentliga investeringar i bostäder och övrig infrastruktur under en längre tid understigit behoven och även utvecklats svagare än i andra länder. Särskilt för den tillverkande industrin är de långa avstånden en konkurrensnackdel som måste mötas genom att infrastrukturen vad gäller kommunikationer och transporter är tillfredsställande. Offentliga aktörer kan och bör göra mer för att förbättra förutsättningarna för lokalisering och upprätthållande av företag till/i Sverige, genom att bland annat säkerställa att institutioner och infrastruktur stöder näringsliv och medborgare. Ett sätt för att stärka konkurrenskraften är att återuppta och driva regionaliseringen, och vi välkomnar regeringens färska utspel. Men regionalisering handlar inte enbart om hur välfärden organiseras, utan även om den regionala tillväxtlogiken – vilken är av särskild betydelse för industrin. Regionalisering skulle gynna tillväxtförutsättningar, kompetensförsörjning, utbildning, forskning och infrastruktur, för att nämna några av de argument vi framfört i denna rapport.

INFRASTRUKTURENS BETYDELSE FÖR INDUSTRI

- Sverige genomför idag investeringsprojekt som inte är samhällsekonomiskt lönsamma, samtidigt som landet går miste om projekt som är samhällsekonomiskt lönsamma. Dagens låga räntor gör också att det är förhållandevis lätt att räkna hem investeringsprojekt och ökade satsningar på underhåll för att bygga bort kapacitetsproblem. Vi menar att konsekvenserna av otillräcklig infrastruktur för ekonomins tillväxt och effektivitet är stora. Parternas ekonomiska företrädare vittnar om problem med transporter, energipolitik och kompetensförsörjning i bas- och tillverkningsindustri, samt bostadsbrist, otillräcklig kollektivtrafik och kompetensförsörjning i den industrinära tjänstesektorn.
- De viktigaste åtgärderna för att förbättra underlaget och drivkrafterna för offentliga investeringar är förbättrad metodik och användning av samhällsekonomiska kalkyler samt en utredning av för- och nackdelar av en så kallad *gyllene regel* för de offentliga finanserna. När nu ändå saldomålet ska utredas vore det konstruktivt att ge Konjunkturinstitutet ett bredare mandat att också undersöka om målet ska relateras till det totala sparandet i framtiden, och inte enbart det finansiella sparandet. Även om effekterna av en sådan omställning inte ska överdrivas kan det stärka politikerns incitament att satsa mer på offentliga investeringar. Viktigt är att en sådan omställning i så fall kombineras med striktare krav på användningen av samhällsekonomiska prövningar av investeringsprojekt, annars finns stor risk för att den *gyllene regeln* skulle missbrukas.

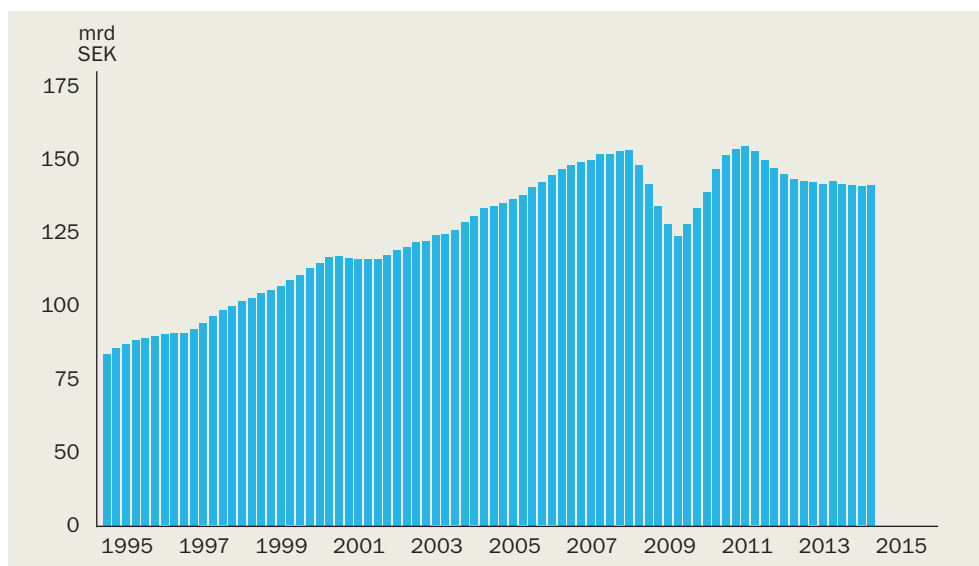
2. TJÄNSTERNAS BETYDELSE FÖR INDUSTRINS KONKURRENSKRAFT

2.1 PRODUKTION OCH SYSSELSÄTTNING I INDUSTRI OCH TJÄNSTESEKTORER

Den svenska industrin återhämtade sig snabbt efter finanskrisen 1990-93. Produktionen växte snabbt samtidigt som produktiviteten utvecklades positivt. Det gick ut över antalet sysselsatta och vi fick en allt vanligare diskussion om industrisamhällets tillbakagång. En del myntade begreppen tjänstesamhället om det nya, men begrepp som informationssamhället och kunskapssamhället florerade också. Det senare var onekligen något märkligt om man beaktar hur ingenjörstung industrin är. 2014 hade industrin 915 000 sysselsatta omräknat till heltidsarbeten (SCB, statistikdatabasen).

Tjänstenäringsarna (privat näringsliv) hade 2 209 000 sysselsatta, siffrorna talar för sig själva. Inom industrin stod byggnadsindustrin för 328 000 heltidssysselsatta och där har sysselsättningen ökat sedan 90-talet. Vi har i vår analys i det här kapitlet inte tagit med byggnadsindustrin, som hittills endast i viss omfattning är internationellt konkurrensutsatt. När vi hädanefter talar om industrin menar vi därmed gruv- och tillverkningsindustrin. I de svenska nationalräkenskaperna definieras gruv- och tillverkningsindustrin i nomenklaturen ENS(2010) under beteckningarna B05-C33. Vi har valt att i analysen fokusera på förädlingsvärdet och inte antalet sysselsatta. Finanskrisen 2008-09 innebar ett kraftigt produktionsbortfall i industrin. Återhämtningen var snabb men industrin har idag (2014) en lägre produktionsnivå än man hade före krisen d.v.s. 2008 (se diagram 2.1).

Diagram 2.1
Förädlingsvärdet i tillverkningsindustrin 1995-2014 i 2013 års priser

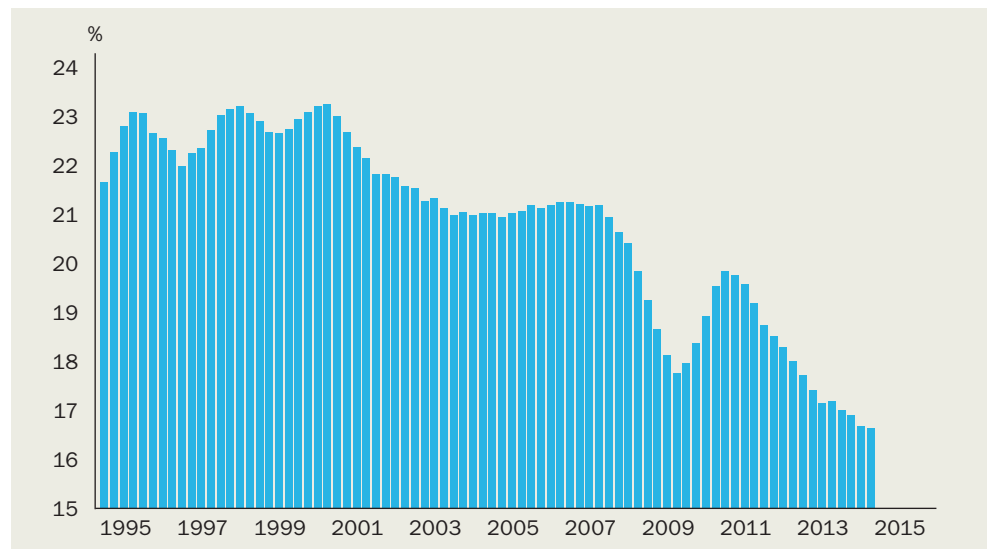

Källa: Macrobond

Den starka produktivitetstvecklingen i industrin har inneburit att produktionen ökat kraftigt sedan 1995 men att antalet sysselsatta minskat. I industrin (alltså exklusive bygg) har sysselsättningen minskat från 734 000 heltidsanställda 1995 till 587 000 år 2014 (SCB, statistikdatabasen). Det är den utvecklingen som fått en del bedömare att tala om ”industrisamhällets tillbakagång”. Samtidigt har tjänstesektorernas betydelse vuxit i samhället. Att hushåll med stigande inkomster efterfrågar relativt sett mer tjänster än varor är sedan länge ett välkänt fenomen. Uppfattningen att det kanske inte gör så mycket om industrin går tillbaka om den ersätts av större produktion av tjänster har spridits även om det varit oklart vilka tjänster som i så fall skulle växa snabbare än andra. I diagram 2.2 ser man industrins andel av det totala förädlingsvärdet i ekonomin och då framgår industrins relativa tillbakagång tydligt.

Diagram 2.2

Gruv- och tillverkningsindustrins andel av det totala förädlingsvärdet i den svenska ekonomin

Källa: Macrobond

Det är samtidigt stor skillnad på tjänster och tjänster. Vi har hushållsnära tjänster, ofta med ett begränsat kunskapsinnehåll, som i mycket liten omfattning är internationellt konkurrensutsatta. Vi har vård, utbildning och omsorg som inte heller har någon unicitet i den meningen att motsvarande tjänster kan förmedlas av lika god kvalitet i de mest skilda delar av jordklotet. Vi har också företagstjänster som innehåller allt från tjänster med betydande spetskompetens till administrativa tjänster med liten unicitet. I det här kapitlet kommer vi att titta närmare på industrins beroende av tjänster och om Sverige skiljer sig från hur utvecklingen ser ut i andra europeiska länder. Vilken betydelse har tjänsterna för svensk industris konkurrenskraft?

Tjänsteproducenter upptar beteckningarna G45-T98 i de svenska nationalräkenskaperna och sysselsatte 2 209 000 personer 2014 omräknat till heltidssysselsatta. Det finns fler sektorer i näringslivet. Vi har jordbruk, skogsbruk och fiske samt el, gas och vattenförsörjning. Kommuner, landsting och stat är naturligtvis också en viktig del av förädlingsvärdet i samhället. I tabell 2.1. visar vi industrins och tjänsternas andel av BNP. Schablonmässigt brukar summan av alla förädlingsvärden betraktas som BNP, vilket inte är helt korrekt. I BNP ingår också summan av indirekta skatter minus subventioner. Därför skiljer sig siffrorna något från de i diagram 2.2.

Som framgår av tabell 2.1 har industrins tillbakagång matchats av en tillväxt i tjänster. Tillsammans har andelen av BNP till och med blivit lite större än i början av perioden – omkring en procentenhet. Av övriga branscher har byggnadsindustrin ökat med en procentenhet medan jordbruk, skogsbruk och fiske har minskat med en procentenhet. Näringslivets positiva utveckling skapar förbättrade förutsättningar till satsningar på välfärdstjänsterna. Näringslivets andel har dock inte vuxit sedan åren före 2008-09 års finanskris, men det är förmodligen främst en konsekvens av lägre global efterfrågan. Det ser alltså ytligt sett inte ut som det är något problem att industrin går tillbaka om man i stället kan få en expansion inom tjänstenäringarna. Det finns emellertid en del aspekter som komplicerar bilden.

Tabell 2.1
Industrins och tjänstenäringarnas andel av BNP

	Gruv- och tillverkningsindustrins andel av BNP	Tjänstenäringarnas (G45-T98) andel av BNP	Näringslivets andel av BNP
1995	20,21%	38,02%	67,85%
1996	19,60%	38,82%	67,65%
1997	20,03%	39,27%	68,21%
1998	20,31%	39,61%	68,49%
1999	20,02%	40,27%	68,57%
2000	20,54%	40,78%	69,30%
2001	19,55%	40,85%	68,96%
2002	19,01%	40,88%	68,54%
2003	18,61%	40,85%	68,24%
2004	18,55%	40,85%	68,65%
2005	18,51%	41,33%	68,46%
2006	18,69%	41,27%	69,04%
2007	18,66%	41,30%	69,44%
2008	17,48%	42,07%	69,33%
2009	15,54%	43,07%	68,00%
2010	17,14%	42,16%	69,03%
2011	16,86%	43,05%	69,38%
2012	15,82%	43,90%	68,96%
2013	15,11%	44,78%	68,91%
2014	14,67%	45,04%	68,94%

Källa: SCB: statistikdatabasen

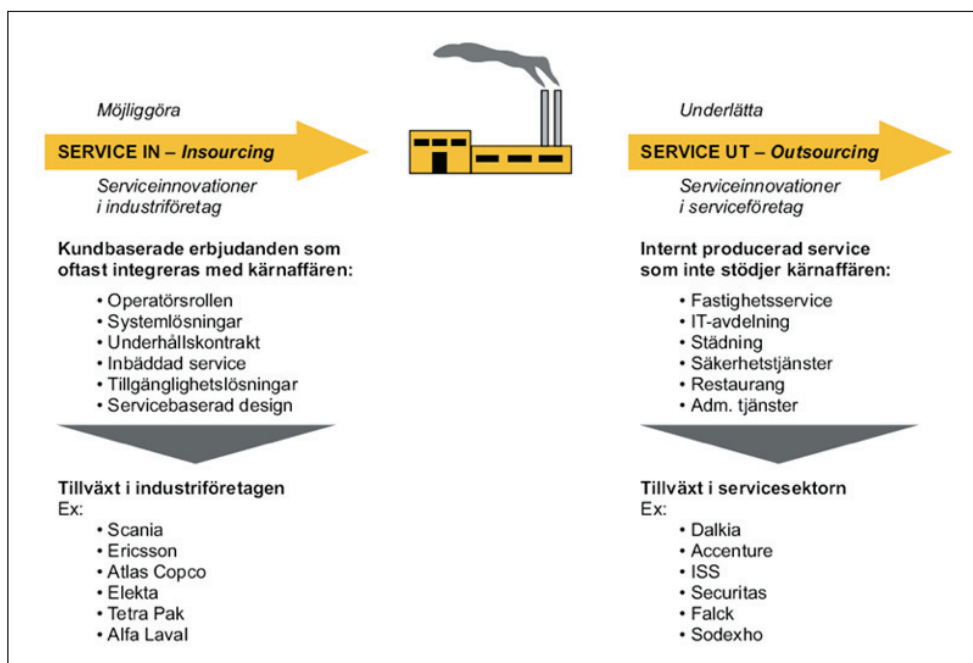
Tjänstenäringarna har en viktig kund i industrin. En del av tillväxten inom tjänster har berott på att man haft krävande kunder i form av en internationellt konkurrenskraftig industri. En annan aspekt är att det är betydligt svårare att exportera tjänster än varor. Tjänsteföretag har ofta etablerat lokal verksamhet i stället för att exportera när man gått ut internationellt på grund av språk- och kulturskillnader samt institutionella hinder av olika slag. Sverige har en betydande och ökande tjänsteexport, men en hel del av den står industrin för (Gozzo, 2010). Exporten ger intäkterna som är en förutsättning för att hushållens glupande aptit på importerade varor och tjänster ska kunna betalas. En kraftig nedgång för varuexporten skulle leda till en betydande standardsänkning genom att man inte skulle ha råd med lika mycket importerade varor och tjänster, en anpassning som i så fall förmodligen skulle ske via växelkursen.

Efter finanskrisen har svensk export utvecklats svagt och tappat betydande exportmarknadsandelar. Mellan 90-talet och 2005-07 tappade svensk export också marknadsandelar på sin varuexport. Däremot ökade de svenska marknadsandelarna för tjänsteexporten. Sedan dess har marknadsandelsförlusterna accelererat för varuexporten. Tjänsteexporten har fortsatt att växa snabbare, men även där har man backat i förhållande till jämförbara exportländer (se t.ex. Business Swedens hemsida: www.business-sweden.se där årligen presenteras en del beräkningar av exportmarknadsandelsutvecklingen baserat på FN:s databas Comtrade). Det behöver inte betyda att de svenska exportföretagen tappat marknadsandelar. Nedgången kan avse Sverige som lokaliseringsland för export. Sammansättningen på den globala efterfrågan kan också ha varit ogynnsam i förhållande till sammansättningen av vår exportindustri. Kan tjänstenäringarna bidra till att stärka svensk industris ställning på den globala marknaden?

2.2 INTEGRATIONEN AV INDUSTRI OCH TJÄNSTER

Det är lätt att dra förhastade slutsatser av statistik om antalet anställda i industrin. En stor del av tjänstenäringarna har vuxit fram genom att industriföretagen knoppat av verksamheter som sedan kommit att utföras av tjänsteföretag. Det var förr vanligt att industriföretagen drev en mängd verksamheter som personalmatsalar, bevakning, fastighetsservice, städning som det idag är mindre vanligt att man utför inom företaget. Längre fram kom administrativa tjänster och IT-tjänster att i hög grad knoppas av. Å andra sidan har det omvända också förekommit. Tjänster mot kunder har kommit att integreras med kärnaffären såsom systemlösningar, underhållskontrakt, mm. Se figur 2.1 som illustrativt beskriver den här processen och viktiga aktörer som tillkommit. Figuren är från Nuteks rapport Industriföretagens Serviceinnovationer och har gjorts av Tommy Bergkvist och Ulf Berggren, Strategic Management Institute, för Nuteks räkning. Totalt innebär det ändå att jobb som tidigare klassades som industrijobb, idag klassas som jobb i tjänstenäringarna.

Figur 2.1
Tjänsteområden som in- och outsourcas

Källa: Tommy Bergvist/Ulf Berggren/Ulrika Hedby: De nya affärsinnovationerna, Nutek 2008, sid 43.

Uppenbarligen kräver en meningsfull analys av industrins utveckling att man tar i beaktande de tjänster som industrin använder. Här kommer input-output-statistiken till användning. Denna visar flödet av insatsvaror och insatstjänster mellan branscher. Input-output-statistiken som ursprungligen utvecklades i Sovjetunionen för att möjliggöra produktion i en planekonomi kom till användning i västvärlden för att göra långtidsutredningar. Under senare år har input-output-statistiken kommit i fokus för att kunna analysera ekonomin bättre. I och med att multinationella företag skapat globala värdekedjor har det visat sig allt svårare att ur nationell statistik förstå ekonomins orsakssammanhang. En nackdel har varit att input-output-tabeller tidigare har producerats med stora intervall och med flera års eftersläpning.

Almega lade i november 2014 fram en intressant rapport (Hagman och Kvist, 2014) som med hjälp av de svenska input-output-tabellerna visade att en betydande sysselsättning skapats i tjänstebranscherna genom efterfrågan från industrin. Almegas rapport fokuserar relativt mycket på sysselsättningen. Industrin har haft en högre produktivitetstillväxt än andra sektorer i samhället och därmed är det naturligt att en viss sysselsättningsnedgång blir en effekt. Men det kombineras med att industrin ändå ökar sin produktion. Det har skett löpande över tiden, förutom åren efter finanskrisen. Om industrin kan producera en snabbare produktivitetstillväxt än andra sektorer, så bör man rimligen också eftersträva en stark industri i ett högt utvecklat samhälle. För att vidare belysa interaktionen mellan industri och tjänster och hur utvecklingen för Sverige varit

jämfört med andra länder har vi använt oss av bearbetningar av input-output-tabeller. Dessa kommer framöver att publiceras årligen. SCB har inofficiellt tagit fram data till och med 2011; i höst kommer input-output-tabeller finnas till och med 2012.

Analysen av input-outputtabellerna (Lind, 2010) visar att industrin har en betydande multiplikatoreffekt. En ökad efterfrågan på industriprodukter leder till en betydande uppgång i produktionen i andra sektorer. Den här multiplikatoreffekten kallas av nationalräkenskapsanalytikerna för uppströms förädlingsvärde. Enligt beräkningar vi fått från SCB baserade på 2010 års data var multiplikatoreffekten starkast för följande industrier i storleksordning: stål- och metallverk, trävaruindustri, massa- och pappersindustri, livsmedelsindustri. Det är ingen ranking i hur betydelsefull industrin är för samhället. Snarare är det en bekräftelse på att industrier med djupa rötter bakåt i tiden skapat betydande värdekedjor inom landet. Industrier med liten multiplikatoreffekt var gruvindustri och kemisk industri.

EU-kommissionen har nyligen skapat World Input Output Database, WIOD (se hemsidan på www.wiod.org) på årlig basis samtidigt som OECD startat upp utrikes-handelsstatistik baserad på förädlingsvärden. Tar man WIOD:s uppgifter för Sverige, som faktiskt sträcker sig till 2011, ser man att de industrier som har procentuellt störst andel av inhemskt producerade insatsvaror och -tjänster i förhållande till output är det i ordning trävaruindustrin, livsmedelsindustrin och transportindustrin. Ordningen blir inte oväntat olika om man utgår från förädlingsvärde eller försäljningsvärde. För att analysera sambandet mellan industri och tjänster har DG Enterprise and Industry inom EU tagit initiativ till ECSIP (European Competitiveness and Sustainable Industrial Policy Consortium) med 14 konsultföretag och institut representerade. Under ledning av Robert Stehrer, wiiw, presenterades rapporten "Study on the relation between industry and services in terms of productivity and value creation" i oktober 2014. Vi kommer här att ta upp en del av de resultat man kom fram till.

Studien har genom sitt omfång en imponerande bredd. Data ingår för samtliga EU-länder. Vi saxar här en tabell ur rapporten där vi tagit med de större EU-länderna samt Danmark och Finland. I appendix efter detta kapitel finns data för samtliga EU27-länder utom de allra minsta. I tabell 2.2 har tillverkningsindustrins andel av förädlingsvärdet i ekonomin i den tredje och fjärde kolumnen räknats om med det värde som tjänstenäringarna bidrar till industrin. Den femte och sjätte kolumnen anger hur stor andel av industrins värdekedja som tjänster utgörs av.

Industrins relativa betydelse växer när man tar med tjänsterna som utförs för industrin. Störst effekt har det för Frankrike följt av Danmark och Nederländerna. Frankrike har en stor tjänstenäring med stora internationellt verksamma företag. Det är också där som industriföretagen köper mer tjänster än någon annanstans. För Frankrike ökar industrins andel av förädlingsvärdet 2011 från 10,1 procent till 18,3 procent, d.v.s. en uppgång med 81 procent, när hänsyn tas till input av tjänster. Det kan verka märkligt. Kan tillverkningsindustrins andel av ekonomin vara så liten och kan input av tjänster vara så stor? Förklaringen tycks – förutom en stor tjänstenäring – vara att man i stor utsträckning använder sig av teknik konsulter (eng. engineering service providers) framför allt i bilindustrin och i andra högteknologiska branscher. Det finns en parallell i Sverige där ingenjörsföretaget Semcon fått stora uppdrag när en ny bilmodell utvecklats.

Tabell 2.2

Industrins andel av ekonomin inkluderat tjänstesektorns andel av värdekedjan

	Industrins andel av förädlingsvärdet		Industrins andel inkl. bidraget från tjänstesektorerna		Tjänstesektorernas andel av industrins värdekedja	
	1995	2011	1995	2011	1995	2011
Belgien	20,3	14,5	27,0	22,1	36,7	45,2
Danmark	17,1	11,5	23,9	19,1	33,3	39,6
Finland	25,4	18,6	25,9	20,2	27,5	35,8
Frankrike	14,2	10,1	21,4	18,3	40,1	48,5
Italien	22,2	16,6	29,1	23,3	33,7	40,0
Nederländerna	17,4	14,1	25,6	22,6	36,4	39,8
Storbritannien	20,9	11,7	24,6	15,9	30,2	39,4
Sverige	22,4	16,7	26,0	23,1	30,8	40,4
Tyskland	22,6	22,4	27,7	28,9	32,0	35,9
Polen	21,1	18,1	28,4	27,0	26,2	36,1
EU-27	21,0	17,2	25,7	22,0	33,2	38,9

Källa: Stehrer m.fl. Study on the relation between industry and services, sid 59

För Sveriges del ökar industrins andel med 38 procent vilket är mer än EU-genomsnittet. I Västeuropa är uppräkningsfaktorn större, förutom för de tre nämnda länderna, även för Belgien och Italien. För Tyskland är uppräkningsfaktorn mindre. Det reflekterar att tysk industri i större utsträckning än andra fortfarande utför arbetsuppgifter inom företagen som i andra länder outsourcas till tjänsteföretag. Det är till exempel mindre vanligt i tysk bilindustri att använda teknik konsulter.

För Central- och Östeuropas länder är uppräkningsfaktorn normalt lägre än för Västeuropas länder, vilket kunde förväntats. Men även där är skillnaderna stora mellan länderna. För Bulgarien, Polen, Slovakien och Lettland är det procentuella bidraget från tjänsterna större än för Sverige. I vissa fall kan statistiska anomalier ligga bakom, t.ex. bemanningsföretag. En annan faktor är att utvecklingen i Central- och Östeuropa drivs av företag från Västeuropa som investerat i tillverkning. I vilken utsträckning har dessa köpt tjänster?

Utvecklingen kan alltså skilja sig åt en hel del i olika länder. Inte oväntat har industrins andel ökat i tillverkningsländer som Tjeckien och Ungern över perioden oavsett om tjänster som utförs för industrin räknas in i förädlingsvärdet eller inte. Det är också där industrins totala andel av ekonomin är störst. Västeuropeisk industri har investerat kraftfullt i tillverkning i Centraleuropa. Industrin inkl. bidraget från tjänster har annars gått tillbaka i EU. I hela EU-27 har andelen minskat från 25,7 procent till 22 procent av det samlade förädlingsvärdet, en minskning med 14 procent. Sverige har faktiskt minskat mindre än EU-genomsnittet och hade 2011 en industriandel (inkl. input av tjänster) som var högre än EU-genomsnittet. Myten om Sveriges desindustrialisering är

alltså överdriven. Vi kan möjligen tala om en desindustrialisering i Storbritannien, Spanien och Portugal. Sveriges andel låg 2011 på ungefär samma nivå som Nederländerna, Österrike och Italien men betydligt lägre än i Tyskland. Å andra sidan väger industrin tyngre än i Frankrike, Danmark och Finland

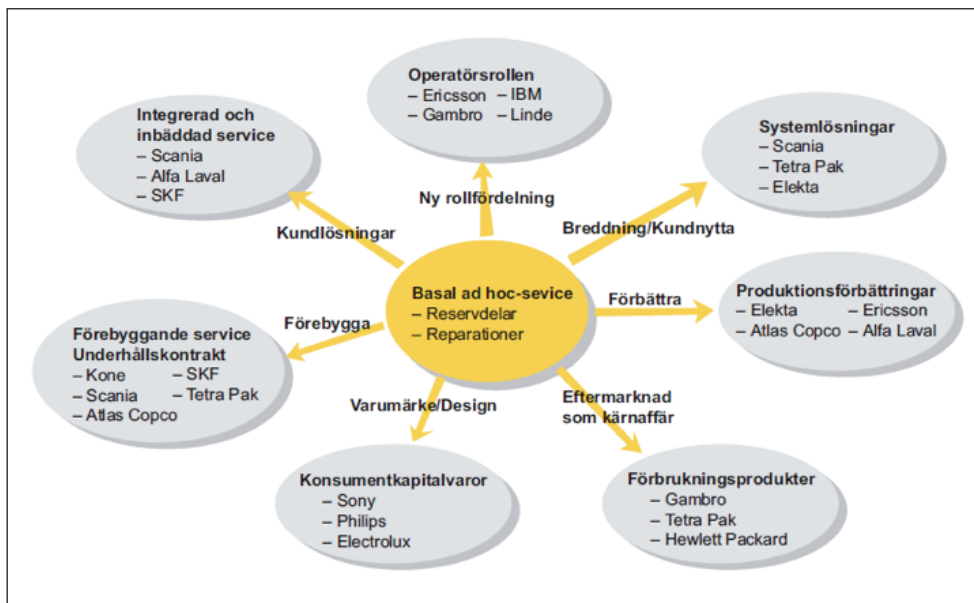
Det grundläggande är i stället att Sverige är beroende av att den konkurrensutsatta sektorn (och den må vara industri eller tjänster) förblir konkurrenskraftig för att ge Sverige ett högt västånd.

2.3 INDUSTRINS EGEN PRODUKTION AV TJÄNSTER

Hur har industriföretagen påverkats av tjänsternas större relativa betydelse i samhället? I första hand handlar det om hur de har utvecklat sin verksamhet för att fortsätta att vara konkurrenskraftiga och relevanta för sina kunder. Industriföretagen har inte bara ökat sina köp av tjänster. Man har också i allt högre utsträckning blivit en utförare av tjänster.

På ett relativt tidigt stadium introducerade industriföretagen tjänsteerbjudanden. Man tillhandahöll reservdelar, reparationer och underhåll. Det har emellertid följts upp av alltmer omfattande tjänsteerbjudanden. Figur 2.2 ur Bergkvist och Berggren (2006) visar överskådligt exempel på typer av tjänsteerbjudanden och vilka kundbehov de svarar mot. Från att svara för service tog en del industriföretag på sig större ansvar för förebyggande underhåll och erbjöd underhållskontrakt. Därmed bygger man som industriföretag också upp långvariga kundrelationer. Atlas Copco är ett utmärkt exempel på ett företag som integrerat produkter och tjänsteerbjudanden och tar ansvar för att verksamheten ska fungera hos kunden under produktlivscykeln. Lastbilsindustrin byggde in inbäddade servicetjänster i fordonen. Med mobil kommunikation och internet uppstod på 2000-talet helt nya möjligheter att integrera produkter med service och underhåll förutom att nya möjligheter för informationsinhämtning uppstod. Genom att ta ett övergripande ansvar inte bara för underhåll utan även för drift har en del företag gått från att vara leverantörer av utrustning till att i vissa fall bli operatörer.

Figur 2.2
Tillväxtnöster för industriföretagens tjänsteerbjudanden

Källa: Tommy Bergvist/Ulf Berggren: Industriföretagens serviceinnovationer, Nutek 2006, sid 77

Systemlösningar var något man talade om redan på 80-talet. Bergvist och Berggren (2006) exemplifierar med Eleka, utvecklare av strålkniiven som kom att bland annat erbjuda process- och patientövervakning i kombination med underhålls- och servicekontrakt tillsammans med utbildning av personal. Genom den mängd data som patientsystemen genererar har man sedan kunnat gå vidare och erbjuda kunderna ökad produktivitet inom cancervården. Produktionsförbättringar blir en angelägenhet för industrileverantören och en möjlighet till tillväxt och ökad lönsamhet.

Bergkvists och Berggrens bild har exempel från våra stora multinationella företag. Men även små och medelstora företag, som byggts upp kring en produkt, marknadsför sig ofta som en leverantör av en tjänst eller en problemlösning. Ett bra exempel är Roxtec, vinnare av Stora Exportpriset 2010, och ofta omskrivet som ett företag med så kallad "born global-strategi". Roxtec byggdes upp kring en uppfinning av multidiameterbaserade kabelgenomföringar av gummi. De sitter i fartyg, kärnkraftverk och många andra håll där man behöver dra en hel del kabel. När Roxtecs VD Fredrik Hansson intervjuades av juryn 2010 så nämndes Roxtec som ett företag i gummiindustrin, varpå Fredrik Hansson genast protesterade: "Gummiindustrin är våra leverantörer, vi är ett marknadsbolag som erbjuder säkerhetslösningar. Hur tror du vi skulle kunna tjäna pengar om vi presenterade oss som ett gummiföretag som säljer en kabelgenomföring." Roxtec marknadsför sig mot såväl kundföretagens ledningar som andra kategorier av intressenter och tar ett ansvar för att elledningar inte ska utgöra ett säkerhetsproblem.

Det finns företag som gått ganska långt i riktning mot att erbjuda tjänster i stället för produkter. Ericssons näst största affärsområde, Global Services, som installerar, driver och utvecklar nät och tillhörande stödsystem, stod 2013 för 43 procent av Ericssons omsättning och då innehåller övriga affärsområden också en del tjänster. Toyota Material Handling Sweden (f.d. BT Truck) i Mjölby, känd leverantör av gaffeltruckar presenterar visserligen hela sitt produktutbud på sin webbplats (www.toyota-forklifts.se), men i sin Europaförsäljning har man gått ganska långt i att presentera sig som ett företag som erbjuder företagen en rationell lagerhantering där truckarna kan leasas av företagen i den utsträckning de behövs för att klara materialhanteringsbehovet. Toyota Material Handling erbjuder hyreskontrakt där kunden betalar för den effektiva användningen. I förlängningen skapar det här ett starkt incitament för de leverantörer som vill satsa på hållbarhet. Det blir mindre viktigt med täta modellskiften. Modultänkande gör att teknisk utveckling kan appliceras i befintlig utrustning och produktlivscykeln kan därmed göras längre.

För en hel del industriföretag ses inte längre tillverkningen som en kärnaffär. Man har ledning, forskning och utveckling och kanske montering. Tillverkningen är outsourcad till underleverantörer och försäljningen är starkt tjänstedriven för att tillfredsställa kundbehoven. Därmed blir uppdelningen mellan tillverkande industri och tjänster som den framstår i ekonomisk statistik allt mer meningslös.

Det finns emellertid också exempel på motriktade trender. Bubblan i figur 2.2 längst ned till vänster med beteckningen konsumentkapitalvaror ger exempel på en annan utveckling. För konsumentvaror har ofta reservdelar och reparationer försvunnit eller starkt reducerats. Företagen har satsat på att bygga sina varumärken och ständigt lansera nya modeller. Avsikten är att få kunden att slänga den gamla produkten och köpa en ny. Konsumentprodukternas livscykel har därmed reducerats betydligt. Vissa företag har gått så långt att det är svårt att överhuvudtaget komma i kontakt med dem. På företagets webbplats finns exempelvis inga telefonnummer.

Med den snabba industrialiseringen i Asien och andra låglöneländer från 90-talet spred sig i västvärlden tron att företag från de nyligen industrialiserade länderna skulle komma att snabbt bli spelare att räkna med. En del försäljningsframgångar har också nåtts på konsumentmarknaderna i väst även om man har haft svårt att bygga globala varumärken. Det har varit svårare för tillväxtländernas företag att bryta sig in på industrimarknaden. Företag med hemvist i Kina och andra tillväxtländer har inte visat sig besitta den sofistikerade förmågan att ta till sig moderna industriföretags tjänsteerbjudanden. Samtidigt har västvärldens industriföretag i stor utsträckning etablerat tillverkning i låglöneländer. Däremot har uppenbarligen företag från tillväxtländerna haft en del framgångar vid försäljning i andra tillväxtländer. Marknaderna där har varit mer mottagliga för prisargument.

2.4 AFFÄRSTJÄNSTERNA – CENTRALA FÖR INDUSTRIENS KONKURRENSKRAFT

Tjänster som i stor utsträckning köps av företag kallas i allmänhet för företagstjänster. Dit hör inte företagsrelaterade tjänster som parti- och detaljhandel och transportföretag och inte heller hotell- och restaurangverksamhet. I nationalräkenskaperna innebär det J58-N82 i ENS2010:

J58-J60	Förlagsverksamhet, film, video, ljud
J62-J63	Dataprogrammering, datakonsulter, informationstjänster
K64-K66	Banker, kreditinstitut, försäkringsbolag, serviceföretag till finans- och försäkringsverksamhet
M69-M70	Juridisk och ekonomisk verksamhet, konsulttjänster till företag
M71-M72	Arkitekt- och tekniska tjänster, vetenskaplig forskning och utveckling
M73	Reklam- och marknadsföringsbyråer; marknadsundersökningar
M74-M75	Annan verksamhet inom juridik, ekonomi, vetenskap,
N77	Uthyrningsfirmor
N78	Rekryteringsföretag, bemanningsföretag
N79	Resebyråer mm
N80-N82	Bevakning och säkerhetstjänster, fastighetservice, kontorstjänster m.m.

Stehrer m.fl. (2014) baserar sig på en definition av Kox-Rubalacaba från CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis av affärstjänster. Som kunskapsintensiva affärstjänster klassas: Mjukvaru- och datatjänster, ”management consulting,” redovisning, skatte- och juridisk rådgivning, marknadsföringstjänster, marknadsundersökningar, tekniska tjänster, FoU-tjänster och rekryteringstjänster. Sedan tillkommer övriga affärstjänster som är säkerhetstjänster, ”facility management,” bokföring m.fl. administrativa tjänster, bemanning, andra operationella tjänster samt leasing och fastighetsförvaltning.

Tabell 2.3. kompletterar tabell 2.2 med affärstjänsterna för 1995 och 2013. Störst på att köpa affärstjänster är industrin i Frankrike följt av Storbritannien. Sverige kommer på fjärde plats inom EU. Tysk industri köper betydligt färre affärstjänster. Stehrer m.fl. (2014) konstaterar, på grundval av de intervjuer som deras konsortium genomförde, att tyska företag i stor utsträckning behåller kompetens inom företaget. Fördelen med outsourcing av tjänster är att det uppkomna tjänsteföretaget kan skaffa fler kunder än moderbolaget och därmed vidareutveckla sin affär vilket på sikt bör höja produktiviteten. Man får ökad specialisering. I Appendix finns data för 24 EU-länder.

Tabell 2.3

Affärstjänsternas andel av industrins värdekedja i Sverige och de för oss viktigaste EU-länderna

	Industrins andel inkl. bidraget från tjänstesektorerna		Affärstjänsternas andel av industrins värdekedja	
	1995	2011	1995	2011
Danmark	23,9	19,1	8,6	12,2
Finland	25,9	20,2	7,6	12,6
Frankrike	21,4	18,3	17,7	23,7
Italien	29,1	23,3	9,4	13,9
Storbritannien	24,6	15,9	12,3	20,5
Sverige	26,0	23,1	9,3	16,1
Tyskland	27,7	28,9	13,7	15,9
Polen	28,4	27,0	4,9	7,9
EU-27	25,7	22,0	12,4	16,0

Källa: Stehrer m.fl. Study on the relation between industry and services, sid 59

Stehrer m.fl. (2014) skapade en modell där man delar in EU-länderna i en grupp med de fem största ekonomierna och en grupp med de övriga 22 ekonomierna och sedan skattar effekten av inhemska och importerade affärstjänster på tillverkningsindustrins utveckling. Man utnyttjade produktivitetsdata på branschnivå och delade upp data i olika klassificeringar av industrier.

Genom att input-outputtabellerna innehåller både insatsvaror och insattjänster som är importerade och som är inhemskt producerade kan man skilja mellan om industrin använt importerade eller inhemskt levererade tjänster (i första ledet). Resultatet för de fem största ekonomierna i Västeuropa (Tyskland, Storbritannien, Frankrike, Italien och Spanien) var att man fann en stark koppling mellan produktivitetens utvecklingen i tillverkningsindustrin och input av inhemskt producerade affärstjänster. Sambandet med importerade affärstjänster var däremot svagt; främst en effekt av att importen var begränsad. Internationellt verksamma affärstjänstföretag bör normalt samtidigt vara etablerade i de större länderna.

Resultatet blev det omvända när man beaktade gruppen med de övriga 22 ekonomierna. Där fann man i stället en stark koppling mellan importerade affärstjänster och produktivitetens utvecklingen i tillverkningsindustrin, men ett svagare samband med den inhemska affärstjänsteindustrin. Resultaten gäller främst för de industrier som klassas som hög- och mellanteknologi-intensiva (maskin, fordon, elektro, kemi). För livsmedel, teko, trä, papper är inte effekten på produktiviteten lika tydlig.

Studien introducerade också ett stort antal alternativa variabler som ökad input av forskning, utbildningsnivå och ökade direktinvesteringar, FDI, för att fastställa om det fanns andra variabler som hade ett större förklaringsvärde. Ökad input av FoU gav ett positivt tillskott till arbetsproduktiviteten i studien men endast för den hög- och mellanteknologiska industrin. Däremot uppvisar ökade FDI inget positivt bidrag på produktiviteten.

Studien gjorde även en del alternativa indelningar genom att gruppera om industrier och använda alternativa produktivetsmått. Det starka sambandet mellan en inhemsk affärstjänstindustri i stora länder och produktiviteten i tillverkningsindustrin, samt mellan importerade affärstjänster i små och medelstora europeiska länder och produktiviteten, bestod i samtliga alternativa skattningar.

Det här är ett väldigt intressant resultat. Man ska inte dra för stora växlar på skillnaderna mellan importerade affärstjänster och inhemskt levererade. Normalt internationaliserar tjänsteföretag genom att först erbjuda tjänsterna direkt över gränsen. Om det visar sig att den utländska marknaden är tillräckligt attraktiv så kommer man förmodligen starta eller förvärva ett bolag i det land man vill in i för att kunna erbjuda sina tjänster från ett lokalt bolag. Den kulturella (och språkliga) aspekten gör att tjänsteförsäljning över gränsen alltid är svår. Däremot kan det lokala bolaget komma att använda sig av specialister från huvudkontorslandet i de erbjudna tjänsterna. I det senare fallet blir det inte industriföretaget som importerar tjänsterna utan affärstjänsteföretaget. Resultatet i Stehrer med fleras studie är därför ganska väntad. De mest framgångsrika tjänsteföretagen från de mindre länderna är i de flesta fall redan etablerade i de stora länderna, däremot kanske inte i de små och medelstora länderna. Det är förmodligen inte heller en stor del av tjänsteföretagen från de stora länderna.

Studien tar inte upp det omvända: tillverkningsindustrins betydelse för tjänsteföretagen. Det har tidigare varit en dogm att tjänstenäringsarnas nackdel är att de har en låg produktivitetstillväxt. Tidigare studier, bland annat Cuadrado-Roura och Maroto-Sanchez (2011), har dock uppvisat generellt positiva samband mellan tjänstesektorn och hela ekonomin när det gäller produktivitetstillväxt. Resultaten tyder på att det borde finnas en positiv effekt av att ha en stark inhemsk tillverkningsindustri för att få en positiv utveckling av affärstjänstenäringsen. Alternativet är att affärstjänsteföretag i ett tidigt skede måste gå ut internationellt, samtidigt som inträdesbarriärerna är större för tjänsteföretag än för tillverkningsföretag.

Tabell 2.4
Rankning av länderna efter industrins ökning av inköp av affärstjänster

Ökning procentenheter					
Storbritannien	8,2	Danmark	3,6	Portugal	2,2
Estland	7,3	EU-27	3,6	Österrike	2,1
Sverige	6,8	Nederländerna	3,2	Ungern	1,8
Lettland	6,3	Polen	3,0	Slovakien	1,6
Frankrike	6,0	Litauen	2,8	Grekland	1,6
Irland	6,0	Spanien	2,7	Tjeckien	1,2
Finland	5,0	Tyskland	2,2	Bulgarien	-1,6
Italien	4,5	Slovenien	2,2	Rumänien	-3,4
Belgien	4,2				

I tabell 2.4 har vi rankat länderna efter hur många procentenheter industrins köp av affärstjänster har ökat. Fransk industri var störst men ökade inte mest. Brittisk industri ökade mest under perioden; inköp av affärstjänster ökade med mer än åtta procentenheter från 12,3 till 20,5 procent. Sverige ligger högt och var det land som kom på tredje plats när det gällde ökningen av köpta affärstjänster. Sverige ligger bra till, men är alltså inte unikt. Det kan däremot bidra till att förklara den goda produktivhetsutvecklingen i svensk industri.

Som visades i tabell 2.4 i IER:s förra rapport ”Industrins konkurrenskraft, växelkurs och penningpolitik” har tysk industri haft en svag produktivhetsutveckling under 2000-talet. Däremot har tysk lönekostnadsutveckling legat lägre än i övriga Europa och på det sättet har tysk industri stärkt sin konkurrenskraft. Genom att fortsätta att bedriva verksamheter inom företaget som i andra länder knoppats av har inköpen av affärstjänster hållits nere i tysk industri. Kan det vara en av orsakerna till den svaga produktivhetsutvecklingen? Ja, i alla fall tyder Stehrer med fleras resultat på det. Dock ska man vara försiktig med att dra för snabba slutsatser, utan att göra mer detaljerade undersökningar. Fransk produktivhetsutveckling har varit något bättre än tysk under 2000-talet, men inte anmärkningsvärt bra. Alla resultat påverkas av den befintliga strukturen på industrin. I Stehrers rapport gör man en del nedslag i enskilda industrier och konstaterar stora skillnader beroende på vilken industri det gäller.

2.5 UTVECKLINGEN EFTER 2011

WIOD:s input-output-tabeller sträcker sig fram till 2011. Som framgår av tabell 2.1. har industrins andel av BNP fortsatt att minska sedan dess och minskningen var tämligen stor alla tre åren 2012-2014. Tjänstenäringsarna har däremot ökat såväl relativt som i absoluta tal. Det finns inte fullständiga siffror för de olika sektorerna inom tjänstenäringsarna annat än till och med 2012. SCB:s statistik över förädlingsvärden har uppgifter till och med 2014 för de flesta sektorer inom affärstjänster såsom film, ljud, IT-och teletjänster, fastighetsförmedling, reklam och marknadsundersökning. För finansiella tjänster, juridisk och ekonomisk verksamhet, tekniska tjänster samt bemanning och reisetjänster saknas däremot statistik efter 2012. Affärstjänsternas förädlingsvärde svarade 2011 för 16,3 procent av BNP. De grupper, som vi har statistik för, fram till 2014, stod för 13,2 procent 2011, och den gruppen hade 2014 ökat marginellt till 13,3 procent. Det verkar alltså som att industrin och affärstjänsterna tillsammans minskat relativt i den svenska ekonomin mellan 2011 och 2014. I absoluta tal har de tillsammans till och med minskat något i löpande priser. Nedgången i industrins förädlingsvärde som varit betydande i volymtermer mellan 2011 och 2014 bör också haft negativa effekter för affärstjänsterna. Det finns alltså en risk för att den relativt positiva trenden för Sverige som Stehrer m.fl. (2014) visar och som baserar sig på utvecklingen mellan 1995 och 2011 kan ha brutits. Eurokrisen slog hårt mot europeisk industri och det cykliska inslaget i svensk industri är relativt stort. Nedgången behöver alltså inte vara strukturell utan konjunkturell. Det krävs emellertid förmodligen i så fall en ganska rejäl konjunkturförbättring för att återställa 2011 års nivå.

2.6 SLUTSATSER

Industrin har knoppat av verksamheter som idag bedrivs av tjänsteföretag, och tjänsters betydelse i industriföretagens affärserbjudande har stadigt ökat samtidigt som industriföretag ofta marknadsför sig som tjänsteföretag.

En viktig del av tjänstenäringarna får sin avsättning i industrin och räknar man in det så har industrins ställning i ekonomin fortsatt att vara stark. Därmed kan man konstatera att tesen om Sveriges avindustrialisering är en myt. Industrin har minskat sin andel något, men har alltså en något starkare ställning än vad som är fallet för EU-genomsnittet.

Den statistiska indelningen i industri och tjänster har mist större delen av sin betydelse. På många sätt är den avgörande skillnaden idag i stället mellan internationellt konkurrensutsatta näringar och icke konkurrensutsatta näringar. Sverige har ofta varit snabb med att inkorporera anglisismen. På engelska kallas tjänster för service industries. Att kalla alla näringar för industri skulle vara en förbättring.

Affärstjänsterna spelar en strategisk roll för att öka industrins produktivitet. Sverige har legat i framkant när det gäller industrins användning av affärstjänster. Att attrahera utländska direktinvesteringar inom affärstjänster bör vara en viktig angelägenhet.

Trenden avseende industriproduktion de senaste åren (2011-2014) är illavarslande för svensk industri. Det är förmodligen delvis en effekt av eurokrisen. Det är dock angeläget att analysera om det också finns djupare strukturella orsaker.

APPENDIX

Tabell 2.5
Samtliga länder

	Industrins andel av förädlingsvärdet		Industrins andel inkl. bidraget från tjänstesektorerna		Tjänstesektorernas andel av industrins värdekedja		Affärstjänsternas andel av industrins värdekedja	
	1995	2011	1995	2011	1995	2011	1995	2011
Belgien	20,3	14,5	27,0	22,1	36,7	45,2	13,6	17,8
Danmark	17,1	11,5	23,9	19,1	33,3	39,6	8,6	12,2
Finland	25,4	18,6	25,9	20,2	27,5	35,8	7,6	12,6
Frankrike	14,2	10,1	21,4	18,3	40,1	48,5	17,7	23,7
Grekland	12,0	10,3	16,8	13,3	28,2	35,3	6,9	8,5
Irland	30,2	26,8	35,0	27,5	25,6	26,8	9,6	15,6
Italien	22,2	16,6	29,1	23,3	33,7	40,0	9,4	13,9
Nederländerna	17,4	14,1	25,6	22,6	36,4	39,8	12,5	15,7
Portugal	18,4	13,4	24,7	17,8	32,9	36,5	10,5	12,7
Spanien	19,2	13,2	23,6	17,4	33,0	39,4	9,5	12,2
Storbritannien	20,9	11,7	24,6	15,9	30,2	39,4	12,3	20,5
Sverige	22,4	16,7	26,0	23,1	30,8	40,4	9,3	16,1
Tyskland	22,6	22,4	27,7	28,9	32,0	35,9	13,7	15,9
Österrike	19,6	18,5	23,7	23,1	31,2	34,7	10,3	12,4
Bulgarien	22,0	17,6	32,6	25,7	23,3	30,9	9,9	8,3
Estland	21,0	14,3	29,3	20,1	28,7	41,1	5,2	12,5
Lettland	20,7	9,9	24,1	14,8	27,0	44,7	4,9	11,2
Litauen	19,1	16,4	26,0	21,5	26,0	34,2	2,8	5,6
Polen	21,1	18,1	28,4	27,0	26,2	36,1	4,9	7,9
Rumänien	25,6	23,6	33,3	26,6	22,1	24,2	10,1	6,7
Slovakien	26,8	19,6	29,8	27,8	28,0	33,3	6,8	8,4
Slovenien	25,7	19,6	30,1	23,1	26,6	33,0	8,7	10,9
Tjeckien	24,3	25,8	29,9	31,6	28,5	28,8	7,0	8,2
Ungern	21,3	25,3	29,9	32,5	28,8	28,8	9,2	11,0
EU-27	21,0	17,2	25,7	22,0	33,2	38,9	12,4	16,0

3. MIGRATION, LÖNEBILDNING OCH KOMPETENSFÖRSÖRJNING

Den svenska industrins långfristiga framgång beror på dess förmåga att utnyttja den globala ekonomins värdekedjor och den svenska ekonomins resurser på ett effektivt sätt. Denna allmänna utgångspunkt innefattar många intressanta och konkreta aspekter som har att göra med industrins framgångsrecept. Den nyare forskningen om värdekedjor för tanken till vikten av att vara en generellt öppen ekonomi. Framgångsrika svenska företag är sådana som lyckas integrera sig i globala värdekedjor, och detta förutsätter att de också kan utnyttja andra länders producerade varor och tjänster som insatsvaror. Att sysselsätta och producera i Sverige är alltså i ökande grad beroende av att företagen utnyttjar även andra länders resurser.

Två mer specifika frågeställningar har att göra med arbetskraften, dess tillgänglighet och dess prissättning. Trots insatsvarornas ökande betydelse är arbetskraften och dess kunnande fortfarande den viktigaste inhemska faktorn, som tillsammans med råvarubasen och logistiken bestämmer den svenska industrins förutsättningar. Det finns i den allmänna debatten en oro för utlokaliseringen av jobben samt en slentrianmässig tankegång som enbart ser exporten som något värdefullt och importen som något som man ska undvika. I den nya realiteten vi redan lever i gäller dessa slentrianmässiga uppfattningar inte. Importen lägger nämligen inte bara grunden för hushållens välstånd utan spelar också en avgörande roll för konkurrenskraften i exportindustrin (liksom också för produktiviteten i det hemmarknadsorienterade näringslivet).

Exportindustrin är en viktig importindustri. I detta avseende avviker Sverige inte avsevärt från andra jämförbara länder. Det inhemska förädlingsvärdets andel av bruttoexporten ligger på ca 65 procent i Sverige, en siffra som verkar vara väl i linje med andra avancerade länder (Tillväxtanalys, 2014, figur 1, s.18).

Även för arbetsinsatsens del är det viktigt att förstå att framgång först och främst förutsätter effektivitet på den globala marknaden. Det är de företag och branscher som effektivt utnyttjar den globala ekonomins alla möjligheter som också mest framgångsrikt kan utveckla sin sysselsättning och produktion i Sverige. Det är svårt att se någon väldigt enkel policyrekommendation som denna analys skulle föranleda, men generellt är det bra om arbetsmarknaden är flexibel på så sätt att det är lätt för företagen att byta produktionsmetod och arrangera om produktionen som en funktion av skiftande internationella marknader.

3.1 INTERNATIONALISERING AV PRODUKTION OCH FÖRETAGENS UTVECKLING

Även om denna flexibilitet på kort sikt kan förstöra arbetstillfällen i Sverige, börjar den nyare forskningslitteraturen antyda, att en sådan internationellt inriktad flexibilitet är just vad som behövs för att företagen också kan öka sin produktion, produktivitet och sysselsättning inom Sverige.

Resultat av pågående forskning av Nilsson-Hakkala och Huttunen samt resultat av Hummels med flera (2014) visar att det finns ett positivt samband mellan offshoring och företagets tillväxt. Det kan handla om ett kausalt samband, fastän detta inte är lätt att bekräfta, eftersom det finns en stark positiv selektion av företag som använder importerade insatsvaror. Den omedelbara effekten av ökad användning av insatsvaror på företagets storlek kan vara negativ, men på längre sikt – om produktivitetseffekten dominerar – kan effekten vara positiv.

Resultaten visar att också offshoring leder till en omallokering av arbetskraft inom företag: den ökar andelen av högutbildade och minskar andelen av medelutbildade, men verkar inte ha någon statistiskt signifikant effekt på andelen lågutbildade.¹ Den allmänna bilden är ändå att offshoring, mätt som användning av importerade insatser, är statistiskt positivt kopplad till högre sysselsättning i hemlandet, högre produktion och högre lönsamhet. I samma anda har det bevisats, med hjälp av data från Belgien, att ökande konkurrens från Kina reducerar företagets tillväxt, men när företaget kan ”offshora” en del av verksamheten till Kina, förbättras faktiskt företagets chanser att överleva.

Den internationella forskningslitteraturen har på många sätt belyst effekten av offshoring på sysselsättning och löner. Teoretiskt sett kan effekterna gå åt olika riktningar. När en insatsvara köps från den internationella marknaden, lediggörs en motsvarande resurs i Sverige, vilket i sig leder till jobbförlust eller lägre löner i Sverige. Möjligheten att använda sig av internationella insatser leder dock till lägre kostnader och möjligen högre produktivitet, vilket påverkar produktion och sysselsättning åt motsatt håll (Fenster och Hanson, 1999; Grossman och Rossi-Hansberg, 2008).

Allt detta tyder på att den ökande internationaliseringen av produktionen och den ökande konkurrensen inte behöver vara ett hot mot verksamheter i Sverige, om man ser till att även svenska företag kan fullt ut utnyttja den internationella ekonomins möjligheter. Men det finns naturligtvis exempel på dålig offshoring. Företag har ibland flyttat verksamheter med förhoppningen att sänka sina kostnader och i efterhand har det visat sig att andra oförutsedda kostnader gjort affären mindre lönsam. Vid högkonjunkturen 2007 steg fraktavgifterna i höjden och en trend av reshoring uppstod där företag i västvärlden flyttade tillbaka verksamheter från Kina. Men med en grundlig analys kan företag stärka sin konkurrenskraft genom att tillämpa offshoring. Det kan i sin tur innebära att den verksamhet som finns kvar i Sverige åter kan expandera eftersom efterfrågan ökar. Det finns faktiskt exempel på företag som i slutändan kommit att ha fler anställda än innan man flyttade ut en del av tillverkningen.

1) Diskussion med Katarina Nilsson Hakkala, om hennes och Kristiina Huttunens pågående forskning.

3.2 ARBETSKRAFTEN OCH INTERNATIONELL MIGRATION

Den svenska industrin måste ha tillgång till bra arbetskraft. Arbetskraften ska vara kun-
nig, tillgänglig och prissatt på ett sätt som inte förhindrar en fortsatt positiv utveckling
av produktion och sysselsättning inom svensk industri.

Om man blickar långt framåt, förefaller tillgängligheten av arbetskraft mindre själv-
klar än vad man traditionellt utgått från. Nästan alla europeiska länder ser framför sig
minskande eller stagnerande årskullar om man bortser från arbetskraftsinvandringen.
Samtidigt håller de nordiska länderna på att uppfostra nya generationer av ungdomar
som på grund av sin ”nativa” kosmopolitism sannolikt också mer än förut kommer att
fundera på att flytta ifrån Sverige. De unga kohorterna är tack vare sin tidiga internet-
exponering sannolikt klart mer benägna att fundera på internationella karriärer än vad
som hittills har gällt.

Allt detta innebär att framgångsrika europeiska länder får satsa på att attrahera arbets-
kraft, och alla länder kommer att konkurrera om den unga generationens bästa talanger
i 30-årsåldern. Detta ställer krav på det svenska utbildningssystemet, bostadspolitiken
och invandringspolitiken. Svenska universitet och högskolor ska hålla internationell
kvalitet och erbjuda attraktiva undervisnings- och forskningsmiljöer. Detta förutsät-
ter sannolikt att resurserna i högre utbildning samlas i större enheter, som kan söka sig
ledande roller på sina bästa områden. Det är också viktigt att studenter som examineras
i Sverige i hög utsträckning stannar i Sverige och att regelverket uppmuntrar dem att
göra så.

Även bostadspolitiken måste underlätta för migration till Sverige. Bostadsmarknaden
för bostadsrätter fungerar i och för sig bra för dem som vill och kan investera i en bo-
stad. Hyresregleringen förhindrar dock uppkomsten av en effektiv hyresmarknad som
för många internationellt rörliga personer är det naturliga första sättet att ta sig in i ett
land. Vi tycker därför att det skulle gagna industrin att man gradvis lättar på hyresregle-
ringen och de nuvarande skattereglerna som gynnar ägarboendet.

Av samma anledning tror vi att en framgångsrik näringspolitik måste satsa på geo-
grafisk koncentration. Den senaste ekonomiska forskningen antyder, att tillväxt och
produktivitet främjas av närhet, eftersom idéerna då sprids bättre. I större metropolom-
råden skapas också större dragkrafter för individer, eftersom man har fler jobboptioner
att välja på och alla familjemedlemmar också har bättre chanser att hitta ett lämpligt
jobb inom ett större område med mer mångfald. Geografisk koncentrationen verkar
också främja produktivitet. En viktig aspekt av en flexibel arbetsmarknad har att göra
med kompetensutvecklingen livet ut. Det finns inga självklara recept här, men det är bra
om det finns kompetenskonton eller andra liknande system som underlättar rörlighet
mellan jobb och yrken.

I flera av dessa avseenden verkar Sveriges utgångsläge åtminstone hyggligt. Sverige har
bejakat internationell rörlighet på arbetsmarknaden, och antalet utrikes födda i arbets-
kraften uppgick 2013 till ca 880 000 personer. Detta tal kan jämföras med den totala
arbetskraften på ca 4,9 miljoner.

Vi menar alltså att en framgångsrik näringspolitik förutsätter att landet betraktar den globala ekonomin som en resursbas även för arbetskraften. Därmed blir integration av invandrare också en del av näringspolitiken. Förmågan att integrera invandrare på arbetsmarknaden kan också betraktas som en teknologi, möjligen med beteckning ”social teknologi”. Sådana teknologier kan man så småningom lära sig. Ett land som inte har stor erfarenhet av invandring måste därför satsa på det politiska och sociala kunnande som en lyckad integration förutsätter. Skolundervisningen och arbetsmarknadspolitiken måste anpassas, politiska fördomar måste bearbetas, språkundervisningen måste organiseras, och så vidare. Alla dessa erfarenheter bildar så småningom ett socialt kapital samt ett socialt och politiskt kunnande. Utifrån detta och redan inträffad invandring sprids också informationen om ”hur det är” att bo och jobba i Sverige bland potentiella invandrare i världen.

I flera av dessa avseenden står sig Sverige väl. Landet har en lång erfarenhet av internationell öppenhet och det har varit möjligt att upprätthålla en hygglig sysselsättningsstillväxt och en ökande sysselsättningsgrad under senare år när arbetskraftsinvandringen varit stor, ca 50 000 personer per år. OECD:s analys och utvärdering av Sveriges liberala invandringsregim landar också vid en ganska positiv bedömning (OECD, 2011). Från och med 2007 har Sverige avvecklat ”behovsprovningen” av internationell rekrytering från även utanför EU, och detta verkar ha åtminstone i någon mån ha bidragit till den gynnsamma sysselsättningsutvecklingen därefter.

Vi menar alltså att en lyckad arbetskraftsinvandring framöver kommer att vara en kritisk del av en god ekonomisk politik och näringspolitik. Detta är förstås i hög grad fallet redan nu. Det handlar dock inte endast om specifika sektorer utan även ekonomin som helhet. Invandringen har börjat spela en oumbärlig makroekonomisk roll för länder som Sverige och Norge. I Sverige har nästan hälften av sysselsättningsökningen efter 2010 bestått av fler anställningar för personer födda utomlands (Konjunkturinstitutet, 2014). I Norge bestod sysselsättningsökningen under tioårsperioden 2002-2012 till 60 procent av invandrare.² I bägge länder skulle de offentliga finansernas långfristiga utsikter sannolikt vara sämre utan arbetskraftstillväxt. Finland är däremot ett negativt exempel. Inflödet av arbetskraftsinvandring är relativt av mindre betydelse där, och den stagnerande sysselsättningen från och med 2012 förklaras delvis av att en minskande befolkning i arbetsför ålder inte kompenseras av en ökad arbetskraftsinvandring (Borg och Vartiainen, 2015).

Det finns också nya forskningsrön om att den etniska diversiteten, som främjas av invandring, också kan spela en positiv roll för företagets exportprestation. I en färsk studie som använder danska data från åren 1997-2007 studeras det kausala sambandet mellan etnisk mångfald och exportbeteende på företagsnivå. Studien hittar ett starkt positivt samband, så att etnisk diversitet ökar sannolikheten för att företaget börjar exportera, samt att diversiteten också bidrar positivt till hur många marknader företaget lanserar sig på och hur många produkter som den exporterar. Även andra, tidigare studier har antytt liknande samband (se t.ex. Parrotta med flera, 2013; samt Hiller, 2011). Det är inte helt klart vilka alla kausala sambanden är, men det kan handla om att nationell, etnisk och kulturell mångfald kan bidra till att företaget bättre kan klara kulturella

2) <http://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/innvandringen-okte-sysselsettingen>, från den 11.1.2015.

trösklar och på så sätt lättare kan hitta kunder i andra länder. I kapitel 2 påpekades att industriföretagen i ökad utsträckning integrerar produkter och tjänster i sina marknadserbjudanden. Det har också ibland betytt att man parallellt med att man bygger upp en representation utomlands, bygger upp en exportavdelning på hemmaplan, vars uppgift ibland är att sälja direkt, ibland att stötta representanterna utomlands. Man har satsat på att det finns personer på exportavdelningen som kan både det egna företaget och den kultur och det språk i landet man vill bearbeta. Det gäller i övergångsskeden innan företagen har resurser att starta dotterbolag på de utlandsmarknader de säljer på. Därför är denna multietniska strategi vanlig framför allt i medelstora tillväxtföretag.

3.3 LÖNEBILDNING

En bra fungerande lönebildning är förstås också viktigt. På lång sikt är det ändå arbetskraften som blir den gränssättande faktorn för ett lands ekonomiska utveckling. Tillgången till arbetskraft innefattar förstås också priset, det vill säga lönen. När man blickar långt framåt är det vitalt att arbetskraften prissätts på ett sätt som gör att industrin inte stryps på grund av inflationsimpulser eller kompensationskrav från andra delar av ekonomin. Annars drivs arbetskostnaden till en nivå som industrin inte kan mäta med. På lång sikt är det industrins produktivitet som avgör industrins förmåga att betala ut attraktiva löner. Den stora risken i ett nordiskt sammanhang är dock alltid att andra sektorer av ekonomin utnyttjar sin kollektiva förhandlingsförmåga på ett sätt som gör att dessa andra sektorer blir lönedrivande så att industrin sinar. Det är kännetecknande för nordiska arbetsmarknader att de flesta grupper är organiserade och väldigt måna om sitt relativa löneläge. Den upplevda eftersläpningen hos någon grupp kan dock lätt leda till kompensationskrav, och ibland lyckas vissa grupper då utmäta lönehöjningar som överskrider den allmänna normen. Sådana ”extra” löneimpulser sprider sig dock lätt över hela arbetsmarknaden, eftersom relativlönerna också avspeglar rena marknadsmekanismer såsom relativ knapphet av olika typer av kunnande. Det är därför bäst att låta arbetsmarknaden fungera utan ett alltför kraftigt kollektivt intressebevakande. Det kan förstås uppstå brist på viss typ av arbetskraft och vissa grupper kan släpa efter några andra i lönesättningen. Om dessa problem korrigeras med lokala och individuella uppgörelser, kan man dock undvika destruktiva lönespiraler som leder till högre lönekrav och löneökningar genom hela ekonomin.

Här har man dock en hygglig utgångspunkt i och med att Industriavtalet och den etablerade förhandlingsordningen åtminstone principiellt utgår från industrins konkurrenskraft. Det är även framgent ytterst viktigt att denna gynnsamma konstellation finns kvar. Av samma anledning verkar det vara en positiv utveckling att kollektivavtalen i allt högre grad låter lönesättningen vara individuell och att man av den anledningen fokuserar mindre på gruppvisa kompensationskrav och allmänna lönehöjningar för stora grupper i ekonomin. Sifferlösa avtal fungerar bra i detta avseende, och det gör även kollektivavtal som endast styr den genomsnittliga löneökningstakten enligt industrinormen men låter lokala diskussioner bestämma hur utrymmet delas ut mellan olika individer.

3.4 SLUTSATSER

Modern industriell verksamhet förutsätter att företagen är djupt integrerade i internationella värdekedjor. Då gäller det att utnyttja insatsprodukter från andra länder. Det är också viktigt att kunna utlokalisera de delar av verksamheten som inte tillräckligt effektivt kan drivas i hemlandet. Offshoring betraktas ofta som ett hot mot jobben i Sverige, men det är just förmågan att på så sätt effektivisera produktionen som bidrar till framgången av företag som är verksamma i Sverige. Det finns en hel del forskning som antyder att en sådan djärv internationalisering av produktionen också bidrar till bättre sysselsättning och produktivitet i Sverige.

En framgångsrik industri måste också ha tillgång till en kvalificerad arbetskraft och kontinuerlig kompetensförsörjning. Även där verkar tillgången till den internationella ekonomin bli viktigare än vad man hittills utgått från. Utan arbetskraftsinvandring kommer många europeiska länder att lida av en minskande eller stagnerande arbetskraft. De unga kohorterna är tack vare sin tidiga internetexponering sannolikt mer benägna att fundera på internationella karriärer än vad som hittills har gällt. Företag som har en internationell tillväxtstrategi måste därför attrahera och konkurrera om arbetskraft i europeisk (och ibland global) skala. Detta ställer krav på det svenska utbildningssystemet, bostadspolitiken och invandringspolitiken. Svenska universitet och högskolor ska hålla internationell kvalitet och bjuda på attraktiva undervisnings- och forskningsmiljöer. Även bostadspolitiken måste underlätta för migration till Sverige. Av samma anledning tror vi att en framgångsrik näringspolitik måste satsa på geografisk koncentration.

Det är också viktigt att lönebildningen fungerar på ett sätt som upprätthåller industrins konkurrenskraft. Detta förutsätter att parterna inom industrin även framgent kommer att sätta märket för kollektivt avtalade löneökningar och att kompensationskrav hos andra grupper inte leder till massiva allmänna löneökningar som hotar industrins löneledande roll. I detta avseende verkar Sveriges utgångspunkter åtminstone hyggliga, tack vare Industriavtalet och industrinormen. Om det uppstår flaskhalsar och brist på arbetskraft, tillåter svenska kollektivavtal numera också lokala lönejusteringar utan att kollektiva löneyrkanden och lönedrivande spiraler måste uppstå.

4. GLOBALISERING, REGIONALISERING OCH LOKALISERING – ETT INVESTERINGS- OCH KONKURRENSPERSPEKTIV

I detta kapitel diskuteras först Sveriges investeringsutveckling, med särskilt fokus på infrastruktur och utländska direktinvesteringar. Därefter ger vi exempel på faktorer som påverkar företagens lokaliseringsbeslut i ett företags- och ett samhällsperspektiv. Infrastrukturen är en hygienfaktor; den måste fungera. Slutligen diskuteras behovet att bygga färre, men starkare regioner, vilket bland annat underlättar för infrastruktursatsningar och gynnar industrins konkurrenskraft.

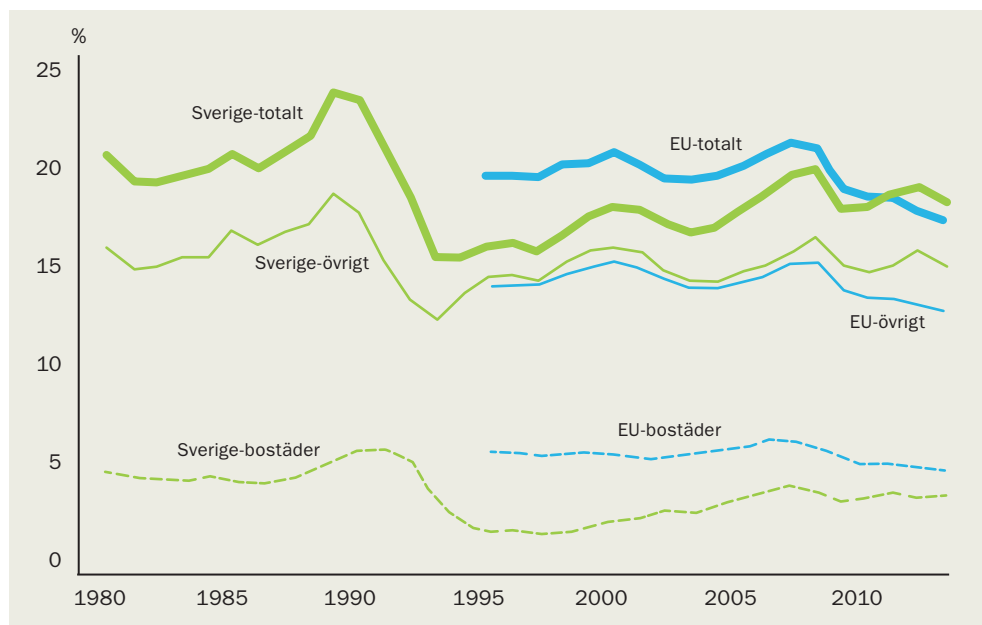
4.1 INVESTERINGAR – EN NULÄGESBILD

SNS Konjunkturråd gjorde i sin årsrapport 2012 en internationell jämförelse av fasta investeringar uppdelade på bostäder; övriga fastigheter och infrastrukturer; maskiner, och immateriella tillgångar för perioden 1970-2010. Slutsatsen blev att i en – såväl historisk som internationell – jämförelse var och är den svenska investeringskvoten låg. Det gäller emellertid enbart investeringar i bostäder, övriga fastigheter och infrastruktur, medan investeringar i maskiner och immateriella tillgångar står sig relativt väl. När det gäller bostäder ligger Sverige sist bland redovisade länder; när det gäller övriga fastigheter och infrastruktur har endast Tyskland investerat mindre.

Edling (2012) använder statistik från Euroconstruct och finner att den genomsnittliga andelen totala infrastrukturinvesteringar de senaste 30 åren understigit EU-genomsnittet. Särskilt finner han att investeringar som andel av BNP i transportinfrastruktur (särskilt vägar och järnvägar) understigit genomsnittet för 15 EU-länder under hela 2000-talet, men att investeringar i telekommunikationer, energi och vatten varit högre. Statistiska centralbyrån visar att totala fasta investeringar, och särskilt bostadsinvesteringar, understigit EU-genomsnittet sedan 1995.

Diagram 4.1

Fasta investeringar i förhållande till BNP i Sverige och i EU, uppdelat på bostäder och övriga investeringar 1980-2013

Källa: Statistiska centralbyrån

En uppdatering av statistiken för åren 2010-2013 visar att bostadsinvesteringarna i relation till BNP alltjämt är lägre än det internationella genomsnittet, men att motsvarande kvoter för investeringar i övriga fastigheter och infrastrukturer samt övriga fasta investeringar (i maskiner och immateriella tillgångar) har ökat något. Jämförs Sverige med EU – där BNP-tillväxten utvecklats svagt under senare år – har totala fasta investeringar i förhållande till BNP stigit mer i Sverige än i EU det senaste året, men motsvarande kvot för de svenska bostadsinvesteringarna är oförändrat låga. En markant ökning av bostadsbyggandet med 27 procent 2014 jämfört med 2013, samt fortsatt expansiva byggplaner för 2015, talar dock för att kvoten nu ökar något.

En parallell bild av investeringsläget ges av utvecklingen för direktinvesteringar, som innefattar kapitalflöden gällande förvärv av företag, nyetableringar, fusioner, expansioner och följdinvesteringar. Enligt Kommerskollegium (2015), som utgår från SCB:s sammanställning av betalningsbalansen, minskade svenska direktinvesteringar i utlandet ifjol och utflödet blev 83,4 miljarder kronor, jämfört med 188,1 miljarder kronor 2013. Samtidigt noterades en ökning av utländska direktinvesteringar i Sverige, driven av främst Schweiz, Italien och Nederländerna. Med ett inflöde på 68,9 miljarder kronor fortsätter emellertid nettot att vara negativt. Jämförs även direktinvesteringstillgångar har svenska tillgångar i utlandet ökat med 9 procent det senaste året, medan utländska direktinvesteringstillgångar i Sverige minskat med 0,6 procent. Noterbart är dock att det samlade värdet på direktinvesteringstillgångar (både utgående och ingående) har ökat med 60 procent sedan 2006, vilket visar att Sveriges integrering med andra länder ökar markant.

Vi konstaterar ovan att tidigare utredningar visar på otillräckliga investeringar i bostäder och annan infrastruktur, medan maskininvesteringar utvecklats något bättre. Läget avseende direktinvesteringar synes hyggligt utifrån rådande konjunkturläge. Den privata sektorns investeringar utvecklas starkare än den offentliga sektorns. Detta förhållande reser en rad frågor, och vi avser att diskutera de första två i detta kapitel och resterande två i nästa kapitel.

- 1) Hur stort är gapet avseende infrastrukturinvesteringar?
- 2) Varför har infrastrukturgapet uppstått?
- 3) Vilka är konsekvenserna av otillräckliga infrastrukturinvesteringar avseende svensk industris konkurrenskraft?
- 4) På vilka sätt kan gapet minskas under kommande år?

Sverige är inte ensamt om att ha ett infrastrukturgap. McKinsey (2013) uppskattar att det globala behovet uppgår till 57 000 miljarder dollar fram till 2030 för att en jämn takt med förväntad BNP-tillväxt skall kunna hållas. Det motsvarar en ökning med 60 procent jämfört med de senaste två decennierna. Infrastruktur definieras här som vägar, järnvägar, hamnar, flygplatser, kraft- och vattenanläggningar samt telekom. För att upprätthålla infrastrukturstocken kring 70 procent av BNP handlar det istället om 67 000 miljarder dollar. Medan Kina och Japan – med denna tumregel – skulle kunna minska infrastrukturinvesteringarna från historiska nivåer, behöver de flesta andra länderna öka dem.

För svenska förhållanden har Svenskt Näringsliv (2013) gjort beräkningar. Här konstateras att infrastrukturinvesteringarna halverats under de senaste 50 åren, från 4 procent av BNP i mitten av 1960-talet till ca 1,5 procent av BNP. Den svenska infrastrukturstocken har därmed minskat från 80 procent till 60 procent av BNP. För att hitta tillbaka till genomsnittet för perioden 1968-78 (kring 70 procent) krävs 300 miljarder kronor fram till 2025, enligt rapporten.

Det är svårt att avgöra vilken andel av BNP infrastrukturstocken ska utgöra i dagsläget, och hur väl Sverige står sig. Finanspolitiska rådet (2009) kunde inte avgöra om svenska infrastrukturinvesteringar varit för låga, men ansåg då att analysen behövde förbättras inklusive framtagande av bättre statistik om den offentliga sektorns investeringar, kapitalstock och förmögenhet. Regeringen redovisar numera i vårpropositionen (2012, 2013, 2014) den offentliga sektorns investeringar, kapitalstock och reala förmögenhet, men anser att det är svårt att avgöra den optimala kapitalstocken. Regeringen ansåg då att de offentliga investeringarna inte var eftersatta, och att det inte är rimligt att relatera investeringar till BNP som också stärks kvalitetsmässigt. Konjunkturinstitutet (2012) gör en grov analys och finner att standarden på det svenska väg- och järnvägsnätet³ förbättrats mer än genomsnittet i Europa sedan 1990, men att infrastrukturen ändå inte har följt med de ökade volymerna av gods- och persontrafik.

3) Konjunkturinstitutet jämför utbyggnad av motorväg respektive flerspårig (minst dubbelspår) elektrifierad järnväg mellan 1990 och 2009. Sverige rankas 6 (järnväg) och 14 (motorväg), av 23 europeiska länder.

Vi drar slutsatserna att det är tydligt att svenska bostadsinvesteringar är och har varit för låga, medan det råder viss osäkerhet kring infrastrukturinvesteringarna. Eftersom det är ett globalt fenomen, och investeringarna har vuxit betydligt långsammare än ekonomin i övrigt, är det troligt att även Sverige investerat för litet i infrastruktur – och inte minst i underhåll – de senaste åren, även om magnituden är svår att mäta. Urbaniseringen i Sverige är en av de snabbaste i Europa, befolkningen ökar relativt mycket, miljö- och klimatanpassning kräver satsningar, och digitaliseringen likaså. Vidare är Sverige en liten öppen ekonomi som är starkt beroende av att infrastrukturen fungerar och att leveranser kan säkras. Konsekvenserna av för låga infrastrukturinvesteringar, inte minst när det gäller kommunikationer och transporter, är sannolikt betydligt större i Sverige med hänsyn till de långa avstånd som här råder och arbetsmarknadens specialisering. För vissa företag kan det vara avgörande att infrastrukturen fungerar för att lokaliseringen ska ske i Sverige, eller för att verksamheten ska finnas kvar i Sverige.

4.2 FAKTORER SOM PÅVERKAR FÖRETAGENS LOKALISERINGSBESLUT

Företagens lokaliseringsbeslut påverkas av många faktorer, och skiljer sig åt mellan branscher och företagsstorlek. Sammantaget – i en alltmer internationaliserad värld – gäller dock att företagen agerar på globala marknader och att konkurrensen om investeringar är intensiv.

Braunerhjelm (2001) förklarar företagens investeringsbeslut med hjälp av tre faktorer: 1) spridningsfaktorer (relativa lönekostnader, relativ tillgång till fysiskt kapital och företagens FoU-intensitet), 2) kluster – och koncentrationsfaktorer (koncentration i produktionen, kluster i tillverkning och FoU, marknadens storlek), och 3) andra faktorer som relateras till den ekonomiska politiken (bolagsskatt, kontrollerade offentliga utgifter, utbildningsnivå, öppenhet och institutioner).

Genom att tillfråga företagen får Tillväxtanalys (2011) fram att 1) skatter, avgifter och kostnader, och 2) tillgång till kompetensförsörjning (utbildningssystemets funktion på alla nivåer) samt 3) en bra infrastruktur med bra kommunikationsmöjligheter, är viktiga faktorer för huvudkontorens lokalisering. Goda transportmöjligheter, fördelaktig individuell skatt och fusioner, anses vara av stor betydelse, samt om andelen utländska aktieägare är hög, även närhet till den utländska kapitalmarknaden. Affärsenheternas huvudkontor placeras dock närmare marknader där produktion och försäljning redan äger rum. Inte helt oviktigt är också vilka lokaliseringsfördelar ett land, en region eller kommun kan erbjuda.

Forslid (2008) framförde i en rapport till Globaliseringsrådet att ”infrastruktur som förbättrar infrastrukturen inom en region gör denna region mer attraktiv för företag och individer. Infrastruktur som förbättrar kommunikationerna mellan en perifer region och t.ex. en storstadsregion, kan mycket väl göra att individer och ekonomisk aktivitet flyttar från periferin till storstaden.” Vi ser svårigheter med att definiera ”perifer region” i detta sammanhang; bättre kommunikationer mellan Sandviken och Stockholm hade möjligen bidragit till att Sandvik haft sitt huvudkontor kvar i Sandviken. Även Kettels

(2009) framhåller att koncernledningarna i Sverige är oroade över flygets infrastruktur, och konstaterar samtidigt att satsningar på logistik – som en del av den traditionella infrastrukturen – inte hållit jämna steg med tillväxten under senare år.

Infrastruktur kommer knappast på första plats bland faktorer som förklarar företagens lokaliseringsbeslut, utan har ofta setts som en hygienfaktor. Viktigare är tillgång till kompetent arbetskraft, det institutionella ramverket och marknadsaspekter i fråga om produktion, försäljning, kostnader och kapital. Globalisering, urbanisering, digitalisering och miljö- och klimatanpassning är dock några anledningar till att behovet av offentliga infrastrukturinvesteringar är stort och möjligen även ökande. Vad kan och bör den offentliga sektorn bidra med för att stödja lokaliseringen? Kring detta resonerade SNS Ekonomiråd i en rapport från 2001:

- 1) God miljö för företagande
- 2) Högklassig utbildning och forskning inom väl avgränsade områden
- 3) Goda länkar i båda riktningarna mellan högskola och näringsliv
- 4) Goda villkor för en livaktig marknad för riskkapital
- 5) En lokal infrastruktur som främjar kommunikation (såväl fysisk som digital)
- 6) Förutsättningar för ”brain gain”, d.v.s. möjligheter att attrahera internationellt framstående aktörer (svenskar och utlänningar) – inte bara genom goda ekonomiska villkor utan även med lockelser om ett rikt och fullödigt liv.

Visserligen är det svårt att avgöra hur mycket infrastrukturinvesteringarna varit och är otillräckliga, men vad skulle kunna förklara att det trots allt finns ett gap? Nog borde ovanstående lista vara känd för regeringar och övriga politiker när det gäller infrastrukturens betydelse för konkurrenskraften.

Att investeringar i fastigheter varit för låga råder det liten eller ingen tvekan om, inte minst har ett lågt utbud kopplat till en allt större efterfrågan bidragit till att fastighetspriserna stigit kraftigt i storstäderna. Vanligen kopplas detta till regleringar av byggandet och hyresmarknaden – regleringar som nu för tiden efterföljs av kommuner snarare än staten. Planprocesser, överklaganden och otillräckliga incitament för kommunerna att understödja att bostäder byggs för andra grupper än de med bäst betalningsvilja håller tillbaka byggaktiviteten (Bergendahl, Hejds Löfmark och Lind, 2015).

De låga offentliga investeringarna i övrig infrastruktur kopplar SNS Konjunkturråd (2012) till finanspolitiken. På längre sikt kan överskottsmålet sägas underlätta för investeringar. Ovan noterades också att låga skatter och kontrollerade offentliga utgifter attraherar företagens investeringar. På kort sikt kan dock det faktum att målet gäller det finansiella sparandet och inte det totala sparandet göra att investeringar hålls tillbaka, då det inte blir möjligt att fördela investeringskostnaderna över investeringens hela livslängd. SNS Konjunkturråd konstaterar också att det är möjligt att överskottsmålet gör att regeringen fokuserar på ”enkla” åtgärder för att nå målet, och på så sätt har svaga drivkrafter att välja tillräckligt höga investeringar.

Vidare är infrastruktursatsningar långsiktiga, samtidigt som en regering arbetar mer kortsiktigt i termer av fyraårsperioder. När dessutom investeringarna kan vara ”osynliga” och, som alla hygienfaktorer, endast uppmärksammas om de inte fungerar, finns incitament att avvakta till läget blivit akut. Vidare har politiska aktörer väljarna för ögonen, och det förklarar sannolikt varför andra områden ofta prioriteras, samt om infrastrukturinvesteringar görs, riktas de till persontransporter snarare än till godstransporter, trots att globaliseringen lett till ett ökat handelsutbyte, ökade leveranser och en varuhandel som vuxit snabbare än ekonomin.

4.3 BEHOVET AV STARKA REGIONER I EN GLOBALISERAD VÄRLD

Nära kopplat till globaliseringen och kampen om företagens investeringar är regionalisering. Globaliseringen har lett till en ökad specialisering av den globala produktionen. För länder där lönerna är relativt höga gäller det att konkurrera med ökad produktivitet, kunskap och unicitet, snarare än lönekostnader. Jan Edling skriver om ”tillväxtens regionala logik” att strävan efter unicitet leder till en strävan hos företag att arbeta med innovationer som är svåra att kopiera, och denna strävan ökar behovet av samverkan med universitetens forskare – både vad gäller tekniska lösningar och affärsmodeller. De regionala kunskapsnätverk och kluster som skapas är viktiga. Dessa ställer krav på utbildningssystem och utbildningspolitik, kompetent arbetskraft och arbetsmarknadspolitik, näringspolitik, och infrastruktur som binder ihop regionerna och även gör dem tillgängliga för omvärlden. Den ”trippel helix” av samverkan mellan politiker, näringsliv och akademi kräver att beslut fattas närmare, d.v.s. att beslut flyttas från statlig till regional nivå. Nuvarande läns- och kommunindelning riskerar att vara otillräckligt funktionell, vilket ställer krav på att bygga större och starkare regioner.⁴

Den så kallade Ansvarskommittén kom med sitt slutbetänkande 2007. Kommittén förordade bland annat en indelning av landet i sex till nio län och regionkommuner. Som längst skulle genomförandet fördröjas till 2014/15, och om det krävdes skulle ”staten ta ett mer aktivt ansvar för att föra processen i hamn.” Vad har hänt med Ansvarskommitténs förslag? SKL konstaterar på sin hemsida (publicerad den 1 oktober, 2014) att ”regeringen inte har ställt sig bakom Ansvarskommitténs förslag eller lagt någon proposition för att förverkliga dem. I en kompromiss mellan regeringspartierna 2009 slog man fast att det ska finnas: 1) en regional politisk nivå med beskattningsrätt, 2) att försöksverksamheten i Skåne och Västra Götaland ska permanentas, och 3) att regioner ska ansvara för regional utveckling och kultur. Dessutom aviserades en utredning om statens regionala förvaltning. Samtidigt gav man positivt besked till Halland och Gotland om att bilda regioner – och gjorde i och med det klart att Ansvarskommitténs befolkningskriterier inte gäller längre. Man framhöll även vikten av att regioner ska växa fram underifrån – det vill säga utan aktiv medverkan från regeringen.”

4) Stockholms handelskammare, rapport 2014:7 om Stockholmsregionens utmaningar, diskuterar fyra modeller för den framtida organisationen av samhället: 1) den offentliga regionala modellen, 2) den kommunbaserade offentliga modellen, 3) den globala effektivitetsmodellen och, 4) modell med avgifter, bolag och affärsmässighet. Då modell 3 och 4 helst kombineras med modell 1 eller 2 synes endast de två första modellerna vara fullständiga alternativ, och rapporten konstaterar också att den första modellen bäst kombineras med internationaliseringen, och att den dessutom har ett lägre kostnadsläge, än den andra.

Att den nuvarande regeringen nu öppnar för att arbeta med regionaliseringen välkomnar vi av flera anledningar, och vi vill särskilt trycka på den regionala tillväxtlogiken ("trippel helix") så att regionalisering inte enbart handlar om hur välfärden organiseras. Vi anser att regionalisering är en alltför viktig fråga för att inte drivas av regeringen, och att fokus bör breddas. Vi anför följande argument för varför landet som helhet, inklusive industrin, skulle vinna på att arbetet återupptogs med målet att införa den föreslagna regionsindelningen. Vi hittar (minst) 10 argument för starka regioner:

1) Regionens tillväxtkontext

Färre och starkare regioner flyttar fokus från administrativa lösningar till att även handla om regionens tillväxt i ett perspektiv av globalisering, specialisering och samverkan. Genom att bygga förståelse för den kontext näringslivet och medborgarna verkar i, finns bättre möjligheter att utveckla beslutsorgan som stödjer deras utveckling.

2) Administrativ kompetens

Regionalisering, som samlar de administrativa resurserna, skapar bättre ledningsförmåga och kompetens kring administrationen.

3) Arbetsmarknadsregioner

Antalet arbetsmarknadsregioner har mer än halverats från 187 stycken 1970 till 75 stycken 2005. Utvecklingen fortsätter och när de funktionella regionerna blir större förbättras möjligheterna att utveckla tillgången till kompetent arbetskraft i regionen. Det handlar om utbildning, men även kompetensutveckling av redan befintligt anställda. Genom att bygga ihop orter ökar tillgången till arbetskraft, även specialiserad sådan, och detta ökar på sikt produktiviteten, löneutvecklingen och välfärden. Utvecklingen av arbetsmarknadsregioner handlar också om att bygga tätare regioner; lägre transportkostnader minskar arbetslösheten genom att förbättra matchningen och dämpa en arbetssökandes reservationslön.

4) Infrastruktursatsningar

Större och tätare arbetsmarknadsregioner kräver ökade satsningar på infrastruktur. Regioner som förstår tillväxtlogiken förstår också behovet av infrastruktur som stödjer företagets leveranser och utbyten. En större region med större administrativ kompetens har också bättre möjlighet att samverka med den nationella nivån som knyter ihop noderna i transportpolitiken. Finansieringen kan också skötas mer effektivt. Bostadsförsörjningen som idag hämmas av planmonopol i många kommuner kan gynnas genom nya strukturer som byggs upp med hjälp av regionalisering, givet att regelverken samtidigt anpassas. Större och tätare regioner kan knyta ihop bostadsförsörjning och övrig infrastruktur på ett bättre sätt.

5) Miljö- och klimatsatsningar

Kommuners miljöpolitik knyts samman på regional nivå, och ger utrymme – via större administrativ och kunskapsmässig kompetens – för starkare samverkan med de nationella och de internationella nivåerna. Detta gäller t.ex. Östersjösamarbetet. Därmed blir miljö- och klimatpolitiken effektivare.

6) Utbildning

Röster har höjts för att förstatliga skolan, då kompetensen på den kommunala nivån anses vara otillräcklig. En regionalisering passar utbildningssystemet bättre. Beslut fattas då närmare medborgarna än på den statliga nivån, och samordningen mellan kommuner förbättras. Samverkan gäller exempelvis fördelning och specialisering av gymnasieskolor som kan göras över kommungränserna. Större och starkare regioner har även förutsättningar att samordna kompetensförsörjningen i skolorna bättre, vilket är viktigt med hänsyn till lärarbristen som ökar. Regionaliseringen stärker också samverkan mellan skola och näringsliv, vilket gynnar kompetensförsörjningen i näringslivet. Det gäller både att utveckla nya medarbetare, och att stärka och utveckla befintlig arbetskraft – något som blir allt viktigare med specialiseringen och konkurrensen från omvärlden.

7) Forskning och innovation

I ett globaliserat och specialiserat näringsliv ökar behovet av samverkan med högskolorna. Genom att skapa större och starkare regioner kan denna samverkan både fördjupas och breddas till fler aktörer samtidigt som matchningen kan förbättras. Förutsättningarna ökar också för regional forskningsfinansiering via EU:s strukturfonder, och regioner kan ge stöd till att bygga sk excellence centers. Regioner kan även samverka med den nationella nivån för inriktning och finansiering, där kvalitetssäkring av regionala forskningsinsatser kan göras av statliga myndigheter som t.ex. Vinnova.

8) Vård och omsorg

Röster har också höjts för att förstatliga vården, då skillnaderna mellan landstingen anses vara alltför stora och vårdens kvalitet över hela landet inte kan garanteras. En bättre lösning är regionaliseringen, med färre och starkare regioner där den administrativa kompetensen är högre. Regionsjukvården kan effektiviseras och samordnas bättre. Den nationella specialistvården kan decentraliseras till olika regionsjukhus, och samordningen mellan närsjukvård och äldreomsorg förbättras. Att vården administreras mer effektivt gynnar även delar av industrin, som då lättare kan samverka kring utformning av nya produkter på området.

9) Internationell samverkan

Större och starkare regioner förbättrar möjligheterna att samverka internationellt. Detta gäller inte minst på EU-nivå. Företagens lokalisering och direktinvesteringar kan förbättras av en bättre samordning i regionen, och ett ökat fokus på regionens varumärke.

10) Förändrar inriktningen på regionalpolitiken

Regionalpolitiken har haft svårt att hitta effektiva former i Sverige under de senaste decennierna. Urbaniseringen är snabb, och många kommuner tappar service med en ond cirkel som följd vilket leder till ytterligare utflyttningar. Även kommuner med svag befolkningstillväxt kan gynnas av att samordnas i större och starkare regioner, om det ges utrymme för dessa kommuner i den regionala tillväxtkontexten.

4.4 SLUTSATSER

Vi konstaterar att offentliga investeringar i bostäder och övrig infrastruktur under en längre tid understigit behoven och även utvecklats svagare än i andra länder. Särskilt för den tillverkande industrin är de långa avstånden en konkurrensnackdel som måste mötas genom att infrastrukturen vad gäller kommunikationer och transporter är tillfredsställande. Offentliga aktörer kan och bör göra mer för att förbättra förutsättningarna för lokalisering och upprätthållande av företag till/i Sverige, genom att bland annat säkerställa att institutioner och infrastruktur stöder näringsliv och medborgare. Ett sätt för att stärka konkurrenskraften är att återuppta och driva regionaliseringen, och vi välkomnar regeringens utspel. Men regionalisering handlar inte enbart om hur välfärden organiseras, utan även om den regionala tillväxtlogiken – vilken är av särskild betydelse för näringslivet. Regionalisering skulle gynna tillväxtförutsättningar, kompetensförsörjning, utbildning, forskning och infrastruktur, för att nämna några av de argument vi framfört i denna rapport.

5. INFRASTRUKTUR OCH INDUSTRINS KONKURRENSKRAFT

I detta sista kapitel diskuteras inledningsvis infrastrukturens betydelse för tillväxt och industrins konkurrenskraft. Vilka är konsekvenserna av de senaste årens alltför små infrastrukturinvesteringar? Vi undersöker även vilka styrkor, svagheter, hot och utmaningar som gäller för de olika typerna av infrastruktur och för de olika branscherna. Slutligen föreslår vi ett par åtgärder som skulle kunna bidra till att bättre matcha de offentliga investeringarna till rådande behov.

5.1 INFRASTRUKTURENS BETYDELSE FÖR TILLVÄXT OCH INDUSTRINS KONKURRENSKRAFT

En investering i infrastruktur genomförs om de samhällsekonomiska intäkterna överstiger de samhällsekonomiska kostnaderna. En offentlig investering krävs när den är samhällsekonomiskt lönsam, men när den privata sektorn inte har incitament att genomföra den. Marknadsmislyckanden som uppkommer genom så kallade externa effekter eller asymmetrisk information kan behöva rättas till. Konjunkturinstitutet (2013) konstaterar, med hjälp av forskare från KTH, att sådana externa effekter kan vara agglomerationseffekter, d.v.s. att bygga större och tätare ger ökad tillgänglighet som underlättar den ekonomiska aktiviteten i en region, men där den privata avkastningen understiger den samhällsekonomiska. Stora fasta kostnader och låga marginalkostnader bidrar också till att privata aktörer investerar mindre än vad som är samhällsekonomiskt lönsamt.

Investeringar i infrastruktur, här definierat som den hårda infrastrukturen (transporter, energi, bostadsförsörjning, VA, IKT) och den mjuka infrastrukturen (utbildning, forskning, kapitalförsörjning), kan ha positiva effekter på produktiviteten. Forskarna fokuserar främst på agglomerationseffekterna som bidrar till att skaleffekter kan utnyttjas via delning, matchning och lärande. Svårt är att avgöra i vilken riktning kausaliteten går: är det större investeringar som leder till högre tillväxt, eller tillväxt som leder till högre investeringar? Vår utgångspunkt är dock att investeringarna inte hängt med tillväxten, vilket skulle kunna tala för att effektiviteten och tillväxten i ekonomin snarare hade varit högre om infrastrukturen underhållits och byggts ut.

Samhällsnivån bör som ovan beskrivits vara i fokus, men vi menar att det även är viktigt att fokusera på företagsnivån eftersom den påverkar samhället i stort. Bättre infrastruktur ökar tillgängligheten inom eller mellan regioner/länder, och kan ha betydelse för produktiviteten i företagen genom bättre tillgänglighet till kunder och underleverantörer, innovationer och lägre kostnader i produktionen. Genom att underlåta att investera i infrastruktur i tillräcklig omfattning går vi miste om tillväxt genom agglomerationseffekterna, samtidigt som vi riskerar att suboptimera produktion och export, vilket inverkar på tillväxt och sysselsättning. Sannolikt går vi även miste om tillväxt utanför

storstadsregionerna. Inställda leveranser till följd av kapacitetsproblem i transporterna kan äventyra företagens och regionens varumärken, vilket riskerar minska attraktionskraften för ny lokalisering av företagsverksamhet och/eller leda till att företag lokaliserar redan befintlig verksamhet till andra regioner/länder.

5.2 INDUSTRINS SYN PÅ SVENSK INFRASTRUKTUR

Efter intervjuer med chefekonomer i parternas organisationer försöker vi nedan sammanfatta vilka styrkor, svagheter, möjligheter och hot gällande infrastruktur i en bredare mening som industrin uppfattar påverka verksamheten. Diskussionen nedan är i första hand problemorienterad. De styrkor som förs fram angående industrins konkurrenskraft är institutionella och organisatoriska, framför allt kring omfattningen av samverkan mellan aktörer och på vilket sätt samverkan sker. Platta och förhållandevis icke-hierarkiska organisationer bidrar till att öka kreativitet och utveckling. Samverkan mellan näringsliv och akademi har stärkts under senare år och uppfattas också som en styrka. Infrastrukturen diskuteras däremot främst i termer av svagheter och hot.

Skillnaderna mellan bas- och tillverkningsindustrins infrastrukturbehov å ena sidan, och den industrinära tjänstesektorns infrastrukturbehov å den andra, är markanta; de kan härledas till tillverkningsindustrins behov av varuleveranser och energi samt att den är geografiskt decentraliserad, medan företrädarna för tjänstesektorn snarare uttrycker problem som hör samman med snabb urbanisering, brist på bostäder och kollektivtrafik. Gemensamt för båda sektorer är behovet av IKT, innovationer, riskkapital⁵ och kompetent arbetskraft.

1) Bas- och tillverkningsindustrin

- Transporter – vägar, järnvägar, sjöfart och flygtrafik

Konkurrenskraftiga transporter är en överlevnadsfråga för bas- och tillverkningsindustrin. Redan idag har Sverige en kostnadsnackdel gentemot övrig europeisk industri på grund av längre transportavstånd inom landet och till huvudmarknaderna. Branschen upplever att trafikslagen ställs mot varandra istället för att samverka. Basindustrin använder järnvägar när det går, vägtransporter i annat fall och transportererna behöver ofta nå hamnar där sjöfarten tar vid. Miljömässig hållbarhet måste kombineras med ekonomiska och sociala aspekter.

Problem som poängteras är otillräcklig järnvägskapacitet. Denna kapacitetsbrist bidrar till att lastbilstrafiken ökar mer än önskvärt. Edling (2014) konstaterar att persontrafiken på järnväg ökat med 60 procent sedan 1992, medan godstrafiken på järnväg ökat med 20 procent trots att ökningen av godstrafiken varit 60 procent. Järnvägssystemet är överbelastat. Den så kallade kapacitetsutredningen från 2012 från Trafikverket redogör för de största bristerna i kapaciteten på vägar, järnvägar, sjöfart och flygtrafik. En utgångspunkt för utredningens arbete var Nationell plan för transportsystemet för åren 2010- 2021. En annan utgångspunkt var fyrstegsprincipen där det första steget är att tänka om, att påverka behovet av transporter och val av

5) Vi har tyvärr inte haft möjlighet att undersöka kapitalförsörjningen i denna rapport.

transportsätt. Det andra steget är att optimera dagens system, det tredje att bygga om i systemet och först i fjärde steget att bygga nytt. Exempel på det första steget kan vara att bättre utnyttja sjöfartens möjligheter samt buss som komplement till spårbunden trafik. Att optimera systemet kan vara reversibla körfält i stället för nya flerfiliga vägar, eller förändrade banavgifter som främjar effektiviteten.

Samtidigt som otillräckliga järnvägsinvesteringar driver trafiken till vägarna, har svenska väginvesteringar varit bland de lägsta i Europa mellan 2002 och 2013 (Edling, 2014, med användning av statistik från Euroconstruct). Genom att tillåta 74 tons bruttovikt på det allmänna nätverket menar exempelvis Skogsindustrierna att transportererna blir effektivare, både ekonomiskt och miljömässigt. Det finns även önskemål om att tillåta tyngre och längre tåg på vissa sträckor av järnvägsnätet.

Det är ett väl fungerande järnvägssystem som måste till för att avlasta vägarna, och för att transportererna ska fungera bättre utifrån miljömässig hållbarhet och ekonomi. För godstransporter där järnvägar saknas är det viktigt att även väginvesteringar prioriteras. Det behövs alltså ett helhetstänkande kring alla transportslag, att de samverkar på bästa sätt för de olika branscherna inom basindustrin. Problem som nämns ha lett till uteblivna leveranser och faktureringar, just-in-time-kedjor som förstörs och varumärken som försvagas, är oväder som gör att bangårdarna stängs, slitna banor som inte får trafikeras under tjällossning, urspårade godståg, och signalställverk som brinner upp och inte snabbt kan ersättas.

Basindustrin menar att bördan på industrin har ökat i och med att skatter och avgifter har höjts. Det handlar bland annat om avgiftsfinansiering av Transportstyrelsen, svaveldirektivet avseende sjöfart som särskilt drabbar Sverige och Finland, kraftigt höjda farledsavgifter från år 2017, höjda banavgifter, införandet av European railway traffic management system (ERTMS), höjda dieselskatter, ökat uttag av vägavgifter och trängselskatter samt kommande vägsplitageskatt. Även om det är rimligt att företagen tar ett större ansvar för transporter, och vägtrafiken alltså är kraftigt subventionerad, gäller det att undersöka ansvarsfördelningen mellan privat och offentligt, inte minst vad gäller järnvägar, för att undvika att mer och mer av godstrafiken tvingas till vägarna. Att satsa mer på järnvägsunderhåll är därför viktigt, och för basindustrin långt viktigare än att t.ex. bygga snabbspår. Enligt parternas ekonomer gäller det att se helheten, och försöka bygga bort kapacitetsproblemen under kommande år.

- IKT

Den förra regeringens Digitala agenda slog fast att Sverige skulle bli bäst i världen på att använda digitaliseringens möjligheter: *”Sverige ska ha bredband i världsklass. Alla hushåll och företag bör ha goda möjligheter att använda sig av elektroniska samhällstjänster och service via bredband. År 2015 bör 40 procent av hushållen och de fasta verksamhetsställena ha tillgång till 100 Mbit/s. År 2020 bör 90 procent av hushållen och de fasta verksamhetsställena ha tillgång till 10 Mbit/s. It-infrastruktur i hela landet”*.

”För att det ska vara möjligt att använda och erbjuda digitala tjänster behövs en grundläggande infrastruktur med väl fungerande elektroniska kommunikationer. Internet som bärare av tjänster ska vara tillgängligt och robust och den information som skickas över nätet ska behandlas på ett säkert sätt. Här är ett framgångsrikt arbete med internets förvaltning och standarder, både nationellt och internationellt, av avgörande betydelse. En viktig förutsättning är att det finns en god tillgång till telefoni och bredband i alla delar av landet. Utgångspunkten är att den ska tillhandahållas av marknaden och fortsatta investeringar behövs i alla delar av landet. Den fysiska infrastrukturen ska därför vara byggd på ett sådant sätt att dataströmmen fungerar även vid driftstörningar eller avbrott. Geografisk information av god kvalitet är viktig för tjänster som är beroende av lägesbunden information.” Digitaliseringskommissionens hemsida.

De problem som basindustrin upplever är att fokus hittills riktats mot hushållen, och alltför litet mot företag som behöver använda digitala tjänster där hushåll inte bor. Det gäller t.ex. skogsindustrierna som använder och blir alltmer beroende av geografiska informationssystem som optimerar flödena. Laser scannar terrängen och träden. När tekniken inte fungerar uppstår flaskhalsar. Först när målet bredband för alla uppnåtts kommer dessa tjänster kunna brukas fullt ut. I målformuleringen ovan framgår inte när detta skulle bli fallet, endast att IT-infrastruktur skall finnas i hela landet.

Automatisering har under en längre tid drivit arbetet i varuindustrin, och nu tar digitaliseringen och robotisering vid. Att kunna styra, övervaka och serva produktionssystem utan att vara på plats förändrar arbetet. Även 3 D-printers är exempel på förändringar i produktionskedjan, något som också påverkar lokaliseringen av företag. För att upprätthålla internationell konkurrenskraft är det viktigt att den digitala infrastrukturen fungerar och fortsätter att utvecklas.

- Energi

Osäkerheten kring energipolitiken framförs som ett stort problem av basindustrin. Även ökande energikostnader framförs som ett hot, även om energikostnaderna under den senaste tiden varit förhållandevis låga. Oron gäller särskilt stål- och skogsindustrierna som har hög energikonsumtion, medan exempelvis livsmedelsindustrierna har låg energikonsumtion med endast 3 procent av omsättningen.

Låga elpriser har tidigare inneburit konkurrensfördelar för svensk basindustri. Utjämnningen med övriga Europa innebär att den europeiska kontinenten blivit mer konkurrenskraftig samtidigt som Sverige – tillsammans med övriga Norden – är ett av de länder där elpriserna stigit mest sedan mitten av 1990-talet. Vidare har USA blivit självförsörjande vad gäller energi. Enligt Eurostat skulle industrins elpriser (som subventioneras av hushållen) vara 83 procent av EU-genomsnittet 2013, upp från 66 procent 1995 (Edling, 2014). Sverige närmar sig t.ex. Tyskland som sett elpriserna sjunka under perioden, och där de utgjorde 89 procent av EU-genomsnittet 2013. Sverige, som ett alternativ för lokalisering av elintensiv produktion, är därmed inte längre lika självklart som tidigare, om än fortfarande ett starkt alternativ.

Den prisbild som nu finns påverkas dels av utjämnningen mot övriga Europa där Tysklands avveckling av kärnkraftverken leder till högre priser då de ersätts av fossila bränslen inledningsvis, dels av den oklara energipolitik som bedrivs i Sverige inklusive kärnkraftens framtid, monopolprissättning av kraftbolagen, konkurrens- och ägarförhållanden. Basindustrin strävar efter ett stabilt och rimligt neutralt system. Positivt är att en parlamentariskt bred energikommission nu tillsätts. Arbetet redovisas 2017, och kommer att fokusera på perioden 2025-2050. Risken är att utredningen ges för lång tid, och att de politiska förhandlingarna försvåras av olika synsätt kring exempelvis det framtida energibehovet kopplat till klimatmålen, utbyggnad av kärnkraft respektive förnybar energi, statligt ägande och styrning,lexport och Europas beroende av andra marknader (den ryska t.ex.). Det finns en stor risk att basindustrin kommer att få leva med en hög osäkerhet i energipolitiken ännu en tid, och därför vore det bra om regeringen tog initiativ till en snabbare och mer holistisk process.

- Utbildning, forskning och kompetensförsörjning

Flera företrädare för tillverkningsindustrin tar upp hög kunskapsnivå, stor innovationskraft och god samverkan mellan akademi och näringsliv som styrkor, men ser samtidigt risker att kunskapsförsprånget minskar. Att Sverige halkat nedåt i Pisaundersökningen är en oro som uttrycks. Samtidigt blir FoU mindre tillämpad. Det är några få svenska storföretag som bidrar till att FoU totalt sett uppgår till kring 4 procent av BNP i Sverige och som gör att Sverige har en unikt hög forskningsnivå, medan staten svarar för någon procent av BNP – en andel som ligger i linje med många andra länder. Risken är nu stor att industrins egna forskningsanslag minskar inom landet, och istället flyttar till andra länder.

Om hög kunskapsnivå förs fram som en styrka i flera branscher, är den låga utbildningen däremot en svaghet i livsmedelsindustrin samtidigt som det goda samspelet mellan fack och arbetsgivare tas upp som en styrka. Här oroas det dock för otillräckliga kunskaper på företagsnivå kring FoU; att det snarast finns ett gap mellan forskning och företag.

Med automatisering och digitalisering – som av många ses som en möjlighet för konkurrenskraften – följer också en förändring i personalorganisationen och ledarskapet, och delvis annan kompetensförsörjning för företagen. Det går att styra och serva produktionssystem utan att vara närvarande fysiskt. För den enskilde och för näringslivet i stort är det viktigt att det finns möjligheter till kompetensutveckling löpande under livet, så att omställningen mellan olika yrken underlättas. Utbildningspolitiken bör fokusera på hur denna kompetensutveckling för vuxna ska finansieras och utformas. Preliminär statistik visar att personalutbildning är något vikande inom industrin, till skillnad från övriga ekonomin (SCB).

Innovationer sker ofta i företagen av den egna personalen. Bland Sveriges ingenjörer finns nära 12 000 yrkesverksamma som utvecklat affärsidéer som kan utgöra nya produkter i företagen eller i nya företag.⁶ Oroande är dock att många saknar tid för att

6) Den fackliga organisationen Sveriges ingenjörer ställde frågan om affärsidéer mm till 108 000 yrkesverksamma ingenjörer. Enkäten besvarades av 64 procent. Av dessa svarade 17 % att de har en affärsidé som skulle kunna vara grunden till ett nytt företag, 64 % svarade nej och 19 % svarade vet inte.

reflektera över egna innovationer, och att det inte finns tid att följa upp innovationsarbete. Det finns i grunden en positiv syn i företagen på att de anställda ska utveckla idéer – även om detta inte allt belönas i erforderlig omfattning – men det hårt presade tidsschemat gör det svårt att utnyttja kreativiteten.

2) *Industrinära tjänster*

- Bostäder

Otillrägliga studier har visat på bostadsbristens effekter, se t.ex. Bokriskommittén (2014) och Bergendahl, Hejds Löfmark och Lind (2015). Otillräckliga bostadsinvesteringar drabbar direkt branscher som byggindustrin, mäklare, detaljhandel, finansbranschen och fastighetsbolag, och indirekt mer eller mindre samtliga branscher. Vi vill här särskilt trycka på de utmaningar som industrinära tjänstesektorn i storstäder ställs inför när bostäder saknas till personal, gästforskare, specialister och andra som mer eller mindre tillfälligt arbetar i akademi och företag. Åtgärder handlar både om ett ökat bostadsbyggande och om en bättre användning av det befintliga bostadsbeståndet. En väl fungerande hyresmarknad skapar effektivitet när det gäller arbetsmarknaden; den förbättrar rörligheten och matchningen. Den rådande bostadsbristen håller däremot tillbaka tillväxten på arbetsmarknaden i storstäder.

Otillräckliga bostadsinvesteringar har också bidragit till högre fastighetspriser och risk för bubbla som spricker. Högre priser ökar hushållens skulder, vilket i sin tur fått Riksbanken att föra en stramare penningpolitik än annars då fokus tidigare låg starkt på att minska hushållens skulder. Nu på senare tid – och alldeles för sent – har Riksbanken istället fokuserat på inflationsmålet och då fört en penningpolitik med negativ reporänta. Även om penningpolitiken bör inriktas på att nå inflationsmålet och stabilisera inflationsförväntningarna finns risk att tillgångspriserna nu stiger än mer, och att den finansiella stabiliteten ävetyras. Detta ökar kraven på finans- och strukturpolitik att stärka bostadsmarknaden.

- Kollektivtrafik och flygförbindelser

Rörligheten på arbetsmarknaden hålls också tillbaka av en otillräcklig kapacitet i väg- och järnvägsnätet i storstäderna, främst i Stockholmsområdet. Det handlar både om otillräckligt underhåll och om fördröjda nyinvesteringar. Antalet arbetsmarknadsregioner har blivit färre på senare år, vilket ökat pendlingen, men samtidigt har många av pendlarna problem med tågförseningar och långa bilköer vilket håller tillbaka effektiviteten. Både basindustri och industrinära tjänster framhåller att flygtrafiken inte optimeras, exempelvis är långlinjerna från Stockholm alltför få. Planer på nedläggning av Bromma flygplats – samtidigt som Arlanda inte har tillstånd att utökas – framhålls också som ett hot för effektiviteten av företag verksamma i och utanför Stockholmsregionen.

- IKT

Att Sverige blir bäst i världen på att använda digitaliseringens möjligheter gäller i högsta grad för industrinära tjänster verksamma både i och utanför storstäder, precis som beskrivits för bas- och tillverkningsindustrin ovan. Behovet av IT och snabba logistikkedjor är stort både för varor och tjänster. Noterbart är också att IKT-sektorn inte bara möjliggör annan verksamhet i Sverige och bidrar till konkurrenskraften, utan också är en viktig bransch i sig med betydande bidrag till tillväxten.

- Kompetensförsörjning

Automatisering har hittills handlat mest om jobb som försvinner i tillverkningsindustrin, men med digitaliseringen flyttas fokus till tjänstesektorn. Digitaliseringen medför att allt fler kvalificerade jobb ersätts av maskiner. Fölster (2014) räknar med att drygt hälften av alla jobb är i skottlinjen för automatisering inom 20 år. Brynjolfsson och McAfee (2014) talar om den andra maskinåldern. Det är i gränslandet mellan maskin och människa som de nya jobben skapas, där varken maskiner enbart eller människor enbart kan göra jobbet, utan det är samverkan dem emellan som genererar kompetensbehoven hos personalen. Teknikskiftet kräver nya sätt att finansiera kompetensutveckling i alla branscher. Det gäller att analysera vilka konsekvenserna är för alla nivåer i utbildningssystemet. Även universiteten behöver bättre inse digitaliseringens effekter på kompetensbehoven.

5.3 TVÅ ÅTGÄRDSFÖRSLAG

Vi avser inte här lägga förslag på enskilda infrastruktursatsningar. Däremot vill vi föra fram två områden som skulle kunna skapa underlag för och drivkrafter för infrastrukturinvesteringar som bättre svarar mot behoven och som ökar den samhällsekonomiska effektiviteten.

Användning och utformning av samhällsekonomiska bedömningar av infrastrukturprojekt

Genomgångar av utförda och exkluderade projekt av Eliasson och Lundberg (2012) visar att av 700 föreslagna investeringsprojekt i den nationella planen 2010-2021 har samhällsekonomiska nyttokostnadsanalyser genomförts för 479 stycken, och för dessa finns det en så kallad nettonuvärdeskvot, NNK, som är positiv för samhällsekonomiskt lönsamma projekt, och negativ annars. För ungefär en tredjedel av alla projekt som ingår i planen är beräknad NNK negativ, och bland de exkluderade projekten har 40 procent positiv NNK. Projekt som är utvalda av regeringen har den lägsta lönsamheten. Forskarna finner att NNK som urvalskriterium är svagt för stora projekt, men starkare för små projekt. Främst används NNK av trafikverket, medan politiker inte gör det. Istället väljer politiker projekt som genomförs i regioner där deras väljarstöd är starkt (Eliasson, Börjesson, Odeck och Welde, 2014).

Våra intervjuer med parternas ekonomer visar på att det finns kritik – inte bara hur kalkylerna används – utan också hur de utformas. Exempelvis inkluderas inte aspekter som leveranssäkerhet, skadade varumärken, nytta med att samverka mellan transportslag för att förbättra logistiken. Även agglomerationseffekter i urbaniseringens kölvatten saknas – exempelvis undervärderas restidsvinster i storstäder. Särskilt allvarligt för basindustrin är att förseningskostnader i godstrafiken värderas lågt, endast utifrån kapitalkostnaden för att godset inte används under förseningen.

Även om miljö- och klimataspekter inkluderas i kalkylerna är beräkningarna och antagandena förenade med stor osäkerhet. Osäkerhet gäller också för prognoser och framskrivningar av antaganden kring befolkning, flyttmönster och företagsverksamhet i olika regioner.

Bygg- och tågbranschernas nya kommission kring infrastruktur (som har liknande uppbygg som Bokriskommittén) kan med fördel komplettera frågor kring ägande, finansiering och offentlig och privat samverkan (OPS) med att utreda metodiken och användningen av samhällsekonomiska analyser. Att dessa innefattar så mycket som möjligt, och även används så mycket som möjligt, kommer att bli allt viktigare för att upprätthålla ekonomins effektivitet.

Finanspolitikens inriktning

Regeringen har givit Konjunkturinstitutet i uppdrag att utreda överskottsmålets framtid. Fokus synes ligga på att istället för överskottsmål införa ett balanskrav för det offentliga finansiella sparandet. Det är bra att överskottsmålet utreds, då mycket har förändrats i svensk ekonomi sedan 1990-talet när målet infördes. Däremot är det ett otillfredsställande argument för förändring att Sverige idag ligger långt ifrån målet och har svårt att uppfylla det under kommande år. Finanspolitiska rådet (2008) har tidigare hittat 16 olika argument för överskottsmålet i olika propositioner, och det är rimligt att deras nuvarande och framtida relevans undersöks av Konjunkturinstitutet.⁷

Industrins ekonomiska råd ser inte att ett balanskrav väsentligt ändrar bilden av otillräcklig finansiering till infrastrukturinvesteringar under kommande år. Även med ett balanskrav kommer åtstramningar att krävas under kommande år för att nå målet.

Det vore rimligt att Konjunkturinstitutet fick ett bredare mandat att undersöka hur målet för de offentliga finanserna bäst utformas för att även ta hänsyn till problemet med otillräckliga offentliga investeringar. Finanspolitiska rådet rekommenderade 2008, att samtidigt som man tar ställning till lämpliga nivåer för framtida saldomål, ingående pröva en omläggning till att målet omfattar det totala sparandet istället för enbart det finansiella sparandet. En sådan omläggning skulle sannolikt leda till en omfördelning av de offentliga utgifterna till investeringar. Inte minst skulle regelverket då inte ge samma svaga drivkrafter för regeringar att välja tillräckligt höga investeringar. Om man har en så kallad gyllene regel för de offentliga finanserna avses det totala sparandet, inklu-

7) Dessa 16 är: Tilltron till pensionssystemet, demografisk utveckling, rimlig fördelning mellan generationer, buffert för konjunkturedgång, stabilitets- och tillväxtpakten, handlingsfrihet, minskar hushållens försiktighetssparande, ekonomisk effektivitet, lägre skatt (än nu), stor offentlig sektor, budgetsanering, mindre beroende av finansmarknader, minska räntekostnader/skuld, låg ränta, risk för negativ publicitet vid stora underskott samt bytesbalans/investeringar.

sive investeringar i realkapital. Saldomålet kommer då att endast inkludera löpande inkomster och kostnader (inklusive avskrivningar av kapitalförslitning), medan investeringarna fritt lånefinansieras. Därmed skiljer man på driftbudget och kapitalbudget (eller investeringsbudget), vilket kommunerna redan gör idag, och som dessutom har balanskrav.

En sådan förändring skulle kunna åstadkomma – under nuvarande period av låga finansieringskostnader för staten – en bättre möjlighet till att öka de offentliga investeringarna än om överskottsmålet enbart ändras till balanskrav. Visserligen skulle så småningom ökade investeringar synas i avskrivningarna av kapitalförslitning i driftsbudgeten, men incitamenten skulle ändras. Om omställningen vore till fördel eller nackdel skulle behöva utredas mer ingående; även en rad andra aspekter måste utredas, t.ex. vad som räknas som investeringar (vissa typer av underhåll), hur utgiftstaket påverkas, och hur ramverket för hur investeringar analyseras utifrån samhällsekonomisk lönsamhet fastställs. Det skulle krävas mer djupgående samhällsekonomiska bedömningar av infrastrukturprojekt, och även striktare krav på att endast samhällsekonomiskt lönsamma projekt finansieras (se ovan).

5.4 SLUTSATSER

Sverige genomför idag investeringsprojekt som inte är samhällsekonomiskt lönsamma, samtidigt som landet går miste om investeringsprojekt som är samhällsekonomiskt lönsamma. Dagens låga räntor gör också att det är förhållandevis lätt att räkna hem investeringsprojekt och ökade satsningar på underhåll för att bygga bort kapacitetsproblem. Vi menar att konsekvenserna av otillräckliga investeringar i bostäder och annan infrastruktur för ekonomins tillväxt och effektivitet är stora. Parternas ekonomiska företrädare vittnar om problem med transporter, energipolitik och kompetensförsörjning i bas- och tillverkningsindustri, samt bostadsbrist, otillräcklig kollektivtrafik och kompetensförsörjning i den industrinära tjänstesektorn.

De viktigaste åtgärderna för att förbättra underlaget och drivkrafterna för offentliga investeringar är förbättrad metodik och användning av samhällsekonomiska kalkyler samt en utredning av för- och nackdelar av en så kallad gyllene regel för de offentliga finanserna. När nu ändå saldomålet ska utredas vore det konstruktivt att ge Konjunkturinstitutet ett bredare mandat att också undersöka om målet ska relateras till det totala sparandet i framtiden, och inte enbart det finansiella sparandet. Även om inte effekterna av en sådan omställning ska överdrivas kan det stärka politikernas incitament att satsa mer på offentliga investeringar. Viktigt är att en sådan omställning i så fall kombineras med striktare krav på användningen av samhällsekonomiska prövningar av investeringsprojekt, annars finns stor risk för att den gyllene regeln skulle missbrukas.

REFERENSER

- Ansvarskommittén (2007). *Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft*. Slutbetänkande av Ansvarskommittén, Statens offentliga utredningar, SOU 2007:10.
- Bergendahl, P-A., Hjeds Löfmark, M., och Lind, H. (2015). Bostadsmarknaden och den ekonomiska utvecklingen. Bilaga till Långtidsutredningen, Preliminär slutversion. Mars, 2015.
- Bergvist, T., och Berggren, U (2006). Industriföretagens serviceinnovationer, ingår i rapport från Nutek, 2006.
- Bokriskommittén (2014). En fungerande bostadsmarknad – en reformagenda. Slutrapport, juni 2014.
- Borg, A. och Virttiainen, J. (2015). En strategi för Finland. Statsministerns kansli, Helsingfors.
- Braunerhjelm, P. (2001). Storföretagen och den ekonomiska geografin. *Ekonomisk debatt*. 29 (6). 421-435.
- Brynjolfsson, E. och McAfee, A. (2014). *The second machine age: Work, progress, and prosperity in a time of brilliant technologies*, W.W. Norton & Company. N.Y.
- Cuadrado-Roura, J. , Maroto-Sanchez, A. (2011). Analyzing the role of the service sector on productivity growth across European regions, Instituto Universitario de Análisis Economico y Social, Universidad de Alcalá, Working Paper, april 2011
- Digitaliseringskommissionens hemsida (2014).
- Edling, J. (2013). Konkurrenskraftiga regioner. Presentation för Norrbottens läns landsting, April 2013.
- Edling, J. Tillväxtens regionala logik, nedladdad rapport från hemsida. Flexicurity.se
- Edling, J. (2014). *Sveriges låga elpriser ett minne blott*. Flexicurity Analys, nr. 1, 2014.
- Edling, J. (2014). *Svenska väginvesteringar bland de lägsta i Europa*. Flexicurity Analys, nr. 2, 2014.
- Eliasson, J. och Lundberg, M. (2012). Do cost-benefit analyses influence transport investment decisions? Experiences from the Swedish transport investment plan 2010-21. *Transport Reviews: A Transnational Transdisciplinary Journal*, 32 (1), 29-48.

- Eliasson, J., Börjesson, M., Odeck, J., Welde, M. (2014). Does benefit/cost-efficiency influence transport investment decisions? *Centre for Transport Studies (CTS) Working Paper* 2014:5.
- Feenstra, R.C. and Hanson, G.H. (1999). The impact of outsourcing and high-technology capital on wages: Estimates for the United States, 1979-1990. *Quarterly Journal of Economics*, 114 (3), 907-940.
- Finansdepartementet. Utvidgad redovisning av den offentliga sektorns investeringar, kapitalstock och reala förmögenhet, 2011/12, 2012/13. 2013/14.
- Finanspolitiska rådet (2008). *Svensk finanspolitik*. Finanspolitiska rådets rapport.
- Finanspolitiska rådet (2009). *Svensk finanspolitik*. Finanspolitiska rådets rapport.
- Forslid, R. (2008). *Du sköna nya globaliserade värld? Starka kluster och svaga regioners betydelse för ekonomisk tillväxt*. Underlagsrapport Nr. 8 till Globaliseringsrådet. Regeringskansliet.
- Fölster, S (2014). Vartannat jobb automatiseras inom 20 år – utmaningar för Sverige. Stiftelsen för strategisk forskning, Trydells Tryckeri.
- Gozzo, M. (2010). *Tjänsteexporten – den snabbast växande sektorn i svensk ekonomi*, Exportrådet.
- Grossman, G.M., och Rossi-Hansberg, E. (2008). Trading tasks: A simple theory of offshoring, *American Economic Review*, 98 (5), 1978-1997.
- Hagman, L., och Kvist, L. (2014). Företagstjänster – allt viktigare för Sveriges produktion och konkurrenskraft. *Almega*, november, 2014.
- Hiller, S. (2011). Does immigrant employment matter for exports? Evidence from Denmark. Working Paper 11-16, University of Aarhus, Aarhus School of Business, Department of Economics, under publicering för *The Review of World Economics*.
- Hummels, D., Jorgensen, R., Munch, J., och Xiang, C. (2014). The wage effects of offshoring: Evidence from Danish Matched Worker-firm data: Dataset. *American Economic Review*, 104 (6), pp. 1597-1629.
- Kapacitetsutredningen (2012). Bristanalys av transportsystemet fram till 2025 med tyngdpunkt på kapacitet och effektivitet. Rapport 2012:102.
- Kettels, C. (2009). *Clusters, Cluster Policy, and the Swedish competitiveness in the global economy*. Expert report No. 30 to Sweden's Globalisation Council. Regeringskansliet.
- Kommerskollegium (2015). *Sveriges utrikeshandel med varor och tjänster samt direktinvesteringar*, mars 2015.
- Konjunkturinstitutet (2012). Nivån på infrastrukturinvesteringarna i Sverige, fördjupningsruta i *Konjunkturläget*, mars, 2012.
- Konjunkturinstitutet (2013). Tillväxt- och sysselsättningseffekter av infrastrukturinvesteringar, FoU och utbildning – en litteraturöversikt. *Specialstudie* Nr. 37, December 2013.

- Konjunkturinstitutet (2014). Konjunkturläget, augusti 2014.
- Lind, D. (2010). En input-output-analys av den svenska ekonomin, *Ekonomisk Debatt*, 2010:8
- McKinsey (2013). *Infrastructure Productivity: How to save \$1 trillion a year*. McKinsey Global Institute, McKinsey Infrastructure Practice, January 2013.
- Nilsson Hakkala, K. och Huttonen, K. (xxxx). Displacing tasks: Understanding the employment effects of offshoring, opublicerat manuskript.
- Näringslivets transportråd (2007). *Inriktningsunderlag 2010-2019*. Brev till Näringsdepartementet, 2007-10-10.
- OECD (2011). Recruiting immigrant workers.
- Parrotta, P., Pozzoli, D., Pytlikova, M., och Sala, D. (2013). Ethnic diversity and firm's exporting behavior. Opublicerat manuskript.
- Regeringen, *vårpropositionen* (2012, 2013, 2014)
- SNS Ekonomiråd (2001). *Kluster. Se - Sverige i den nya ekonomiska geografin*. SNS Förlag.
- SNS Konjunkturråd (2012). *Enkla regler, svåra tider – behöver stabiliseringspolitiken förändras?* SNS förlag.
- Stehrer, R., Baker, P., och Foster-McGregor, N. (2014). *Study on the relation between industry and services in terms of productivity and value creation*. The European Competitiveness and Sustainable Industrial Policy Consortium, Study for the Directorate-General for Enterprise and Industry, oktober 2014
- Stockholms Handelskammare (2014). *Stockholmsregionens utmaningar – nu brådskar lösningar*. Rapport 2014:7.
- Svenskt näringsliv (2011). *Infrastrukturens roll för omvandling och tillväxt – behovet av uthållig strategi*. Januari 2011.
- Svenskt näringsliv (2012). *Fem röster om godset – industrins beroende av järnvägen*. April, 2012.
- Svenskt näringsliv (2013). *Infrastrukturskulden*. April, 2013.
- Sveriges Ingenjörer (2014). *Ge ideer kraft*. Januari 2014.
- Sveriges kommuner och landsting (2011). Sverige behöver fler starka tillväxtregioner. SKL.
- Sveriges kommuner och landsting (2014). Hemsidan, mars 2014.
- Tillväxtanalys (2011) Lokalisering av huvudkontor, produktion och FoU i Sverige. En undersökning av svenska företags attityder och planer. WP/PM 2011:18
- Tillväxtanalys (2014). *Sverige i globala värdekedjor*. Figur 1., s.18. Rapport 2014:12.

www.industriradet.se